

Bakalářská práce

Identifikace nadání učitelem v základní umělecké škole

Studijní program:

B0111A190016 Speciální pedagogika

Autor práce:

Anna Černíková

Vedoucí práce:

Ing. Zuzana Palounková, Ph.D.

Katedra sociální práce a speciální pedagogiky

Liberec 2023

Zadání bakalářské práce

Identifikace nadání učitelem v základní umělecké škole

<i>Jméno a příjmení:</i>	Anna Černíková
<i>Osobní číslo:</i>	P20000157
<i>Studijní program:</i>	B0111A190016 Speciální pedagogika
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra sociální práce a speciální pedagogiky
<i>Akademický rok:</i>	2021/2022

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Zjistit, podle jakých kritérií učitel základní umělecké školy identifikuje nadání u dítěte.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Rozhovor.

Při zpracování bakalářské práce budou postupovat v souladu s pokyny vedoucí práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

čeština

Seznam odborné literatury:

FOŘTÍK, V., FOŘTÍKOVÁ, J., 2015. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0969-0.

MUDRÁK, J., 2015. *Nadané děti a jejich rozvoj*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5089-7.

NÁDVORNÍKOVÁ, H., 2014. *Rozvíjíme vnímání a tvořivost dětí*. Praha: Raabe. ISBN 978-80-7496-163-2.

POLÍNEK, M. D., RŮŽIČKA, M., 2020 *Manuál a metodika tvorby školních vzdělávacích programů ZUŠ pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5753-6.

STEHLÍKOVÁ, M., 2018. *Nadané dítě: jak mu pomoci ke štěstí a úspěchu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0512-0.

Vedoucí práce:

Ing. Zuzana Palounková, Ph.D.

Katedra sociální práce a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

3. dubna 2022

Předpokládaný termín odevzdání: 28. dubna 2023

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

PhDr. Pavel Kliment, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 13. června 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na identifikaci nadání učitelem základní umělecké školy. Cílem bakalářské práce je zjistit, podle jakých kritérií učitel v základní umělecké škole identifikuje nadání dítěte. Průzkumné šetření probíhalo v základních uměleckých školách v Libereckém kraji, a to ve všech uměleckých oborech. Průzkumný vzorek tvořilo osm učitelů základních uměleckých škol. Z každého uměleckého oboru, byl proveden rozhovor se dvěma učiteli. Z výsledků průzkumného šetření vyplývá, že se učitelé při identifikaci nadání orientují dle stanovených kritérií pro daný umělecký obor. Metodami pro identifikaci nadání jsou pozorování a dlouhodobé pedagogické působení. Umělecky nadaní žáci se od ostatních žáků odlišují rychlejším osvojováním výtvarných technik ve výtvarném oboru, osvojováním tanečných technik a vytrvalostí v tanečním oboru, hudebním cítěním, precizním přednesem a pílí v hudebním oboru a komunikativností, spoluprací a originálním verbálním projevem v oboru literárně-dramatickém.

Klíčová slova: nadání, talent, identifikace nadání, základní umělecká škola, projevy nadání, umělecké obory

Annotation

This bachelor thesis focuses on the identification of giftedness by a primary school art teacher. The aim of the bachelor's thesis is to find out according to which criteria a teacher in a primary art school identifies a child's giftedness. The research investigation was conducted in primary art schools in the Liberec region, in all art disciplines. The survey sample consisted of eight primary art school teachers. Two teachers from each art field were interviewed. The results of the survey indicated that teachers orient themselves in identifying giftedness according to the criteria set for the arts subject. The methods for identifying giftedness are observation and long-term teaching practice. Artistically gifted pupils are distinguished from other pupils by their quicker acquisition of artistic techniques in the art field, their acquisition of dance techniques and perseverance in the dance field, their musical sensitivity, precise presentation and diligence in the music field, and their communicative, collaborative and original verbal expression in the literature and drama field.

Key words: child, teacher, giftedness, talent, identification, basic art school, characteristics of giftedness, artistic disciplines

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce paní Ing. Zuzaně Palounkové, Ph.D. za odborné vedení, její čas, trpělivost, pomoc a ochotu. Ráda bych také poděkovala učitelům základních uměleckých škol v Libereckém kraji, kteří se byli ochotní účastnit průzkumu k bakalářské práci.

Obsah

Seznam obrázků a tabulek	10
Úvod	11
TEORETICKÁ ČÁST	12
1 Vymezení pojmu nadání a talent	12
1.1 Dělení a druhy nadání	14
1.1.1 Hudební nadání	16
1.1.2 Literárně-dramatické nadání	17
1.1.3 Výtvarné nadání	17
1.1.4 Taneční nadání	18
1.2 Inteligence	18
1.3 Charakteristika nadaného dítěte	22
2 Identifikace nadaného dítěte	23
2.1 Identifikační a výběrové metody	24
2.1.1 Identifikace pohybově nadaného dítěte	25
2.1.2 Identifikace hudebně nadaného dítěte	26
2.1.3 Identifikace výtvarně nadaného dítěte	27
2.1.4 Identifikace jazykově nadaného dítěte	27
3 Základní umělecká škola	28
3.1 Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v ZUŠ a žáků nadaných	29
3.2 Charakteristika žáků školního věku	30
3.3 Charakteristika žáků v období pubescence a adolescence	32
3.4 Charakteristika učitele základní umělecké školy	33
PRAKTICKÁ ČÁST	34
4 Cíle a průběh průzkumného šetření	34
5 Metodologie sběru a vyhodnocení získaných dat	34
6 Výběr a charakteristika průzkumného vzorku, průběh průzkumu	35
7 Výsledky průzkumného šetření	36
7.1 Identifikace nadání u žáků ZUŠ	36
7.2 Projevy nadání u žáků ZUŠ	38
8 Shrnutí výsledků průzkumu a zodpovězení průzkumných otázek	41
9 Diskuze	43
10 Navrhovaná opatření	46
Závěr	48
Použité zdroje	50

Seznam příloh..... 52

Seznam obrázků a tabulek

Obrázek 1 – Renzulliho model tří kruhů

Obrázek 2 – Rozšířený Renzulliho model tří kruhů

Obrázek 3 – Sternbergův triarchický model

Tabulka 1 – Charakteristika respondentů

Úvod

Od počátku 19. století se odborníci začali zajímat o studium rozumového nadání, jeho měření, a začali vznikat různá pojetí a doporučení pro práci s nadanými. Žáci nadání jsou vzdělávání jako žáci se speciálními vzdělávacími potřebami. Většinou společností je na tyto žáky nahlíženo, jako na žáky, kterým se není třeba příliš věnovat, neboť vše zvládnou sami. Nicméně, zkušenosti pedagogů dokazují u mnohých opak. I žáky nadané je třeba stimulovat a pomoci jim s jejich vzděláváním. (Fořtíková, 2009)

Tématem bakalářské práce je identifikace nadání učitelem v základní umělecké škole. Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit, podle jakých kritérií učitel v základní umělecké škole identifikuje nadání u dítěte. Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. První kapitola práce se zabývá vymezením pojmu nadání a talent, dělením a druhy jednotlivých uměleckých nadání a inteligencí. Druhá kapitola je zaměřena na charakteristiku nadaného dítěte a jeho možné projevy nadání. Ve třetí kapitole se autorka zabývá identifikací nadaného dítěte v jednotlivých uměleckých oborech, identifikačními a výběrovými metodami, charakteristikou základní umělecké školy, charakteristikou nadaného dítěte a dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami ve vzdělávacím procesu základní umělecké školy, charakteristice učitele na základní umělecké škole a charakteristice vývojového období školního věku, pubescence a adolescence. Praktická část se věnuje průzkumu, který autorka uskutečnila skrze rozhovor s učiteli základních uměleckých škol, kteří se během své pedagogické praxe setkali s nadanými dětmi.

Důvodem pro výběr tohoto tématu je autorčin zájem o definici a charakteristiku nadání v uměleckých oborech. Autorka se od raného dětství zabývá hrou na hudební nástroje a kreslením. Pojmy nadání a talent tudíž slýchala od učitelů v základní umělecké škole a jsou pro ni známé. Ráda by však zjistila, jakým způsobem jsou nadané děti učiteli v základní umělecké škole identifikovány. Zpracování vybraného tématu nebylo snadné, neboť literatury zaměřující se na toto téma je málo.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení pojmu nadání a talent

S otázkou „Co je to nadání?“ se pravděpodobně setkal alespoň jednou za život každý z nás. Pokud se zaměříme přímo na slovo nadání, můžeme ho nazvat darem nebo jakýmsi vylepšením. Tento dar umožňuje nadaným dětem, pokud jsou správně a včasně rozvíjeny, dosahovat skvělých výkonů. V českém školství bývá na nadání nahlíženo, jako na rys osobnosti, který je měřitelný a předurčuje nadané k mimořádným studijním i profesním výsledkům. Tento koncept ovlivňuje nejen děti samotné, ale i jejich rodiče a vzdělávací instituce. Aktuálně používanou definicí v českém školství je definice Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, která nadaného žáka vymezuje jako *„jedince, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých rozumových oblastech, pohybových, uměleckých a sociálních dovednostech.“* (Mudrák, 2015, s. 13-14)

Pro nadání neexistuje žádná hlavní definice. Obecně je nadání vnímáno jako odlišnost od průměru, tedy běžné populace, a to ve smyslu nadbytku něčeho, co danému jedinci umožňuje vykonávat určité činnosti na vyšší úrovni. (Váňová, Sedlák, 2013, s. 98)

Dle Laznibatové (in Havigerová, 2011) je mnoho definic, které můžeme rozdělit do šesti skupin, a to takto:

- Ex-post-facto definice označuje nadaným dítětem dítě, které projevuje nadprůměrné výsledky.

Sociální definice označuje nadaným dítětem dítě, které má potenciál k dosahování nadprůměrných výkonů v hodnotných oblastech.

- IQ definice rozumí nadaným dítětem dítě, které dosahuje nadprůměrné inteligence (IQ 130 a více).
- Procentuální definice je odvozena od Gaussovy křivky, nadaným je ten, který patří mezi 2,14 % populace.
- Definice zdůrazňující kreativitu se soustředí na dítě, které se vyznačuje potenciálem k rozvíjení své tvořivosti.
- Definice, které vznikly při rozpracování modelů inteligence.

Nadáním, kterým se chce autorka v bakalářské práci zabývat je nadání umělecké, které je obsahem vzdělávání na základních uměleckých školách. Konkrétně se jedná o nadání hudební, dramatické, výtvarné a pohybové. Identifikace těchto nadání může probíhat již v mateřské škole, nicméně málokdo rozezná rozdíl mezi talentem a nadáním. Pro správný vývoj dítěte a rozvoj jeho nadání je nezbytné, aby bylo nadané dítě, co nejdříve identifikováno, a to včetně jeho specifických potřeb. (Havigerová, 2013) Právě nadání umělecká, jsou na rozdíl od jiných druhů nadání rychle rozpoznatelná, neboť mimořádné výkony v těchto oborech dokáže relativně dobře posoudit i laická veřejnost. Umělecká nadání lze velice dobře rozvíjet v základních uměleckých školách, které jsou na tyto umělecké obory zaměřené. Podrobněji jsou specifika základních uměleckých škol rozepsána v kapitole „Základní umělecká škola“. (Mühlfeit, Krůtová, 2018)

Talent a nadání byly dlouhou dobu považovány za slova podobného významu a mnohdy byly zaměňovány. Nicméně postupem času, a s přibývajícím výzkumy a publikacemi, se autoři snažili dokázat, že se od sebe jejich vzájemný význam liší. Ale je tomu skutečně tak? Françoise Gagné rozlišoval nadání jako složku intelektovou a talent jako non-intelektovou. Talent dělí na umělecký, sportovní a technický. Trval na tom, aby bylo nadání a talent rozlišováno. Nadání je dle jeho chápání přirozená schopnost či vloh. Naopak talent je rozvinutá schopnost či získaná dovednost. (Fořtíková, 2009). Jedním ze způsobů, jakým můžeme pojmy „talent“ a „nadání“ rozlišovat je rozlišování na základě akademických disciplín a uměleckých a sportovních oborů. Hovoříme-li tedy o akademických disciplínách, můžeme použít pojem „nadání“, v případě hudebních a sportovních oborů se bude jednat o „talent“. (Fořtíková, 2009) Jiným pohledem na tyto pojmy, může být rozdíl na základě schopností. Na základě úrovně a stupně rozvoje označujeme schopnosti pojmy „talent“ a „genialita“. (Fořtík, Fořtíková, 2015) Nadání se označuje jako soubor vloh, které jedinci umožňují rozvíjet své schopnosti. Zatímco talent, se označuje jako soubor schopností, které jedinci umožňují dosahovat nadprůměrných výsledků.

Podíváme-li se na pojem „talent“ z hlediska historie, zjistíme, že toto slovo původně označovalo váhovou a měnovou jednotku. Ve smyslu, ve kterém jej dnes chápeme, se s ním setkáváme až v období křesťanství. V tomto období již byl talent, díky Evangelium sv. Matouše v Novém zákoně, brán jako dar. Tento dar je však třeba rozvíjet, neboť o něj může člověk bez správného působení přijít. Pojem talent se používá nejen ve významu označení schopností daného jedince, ale také jako označení jedince samotného. V edukační a výchovné oblasti tedy můžeme hovořit o „výchově talentů“. (Dočkal, 2005) Mnozí

anglicky píšící autoři se domnívají, že nadání se týká spíše intelektových činností, jakou je matematika či rodný jazyk. Kdežto talent se týká činností praktických. Do praktických činností můžeme zařadit sporty, hudbu, dramatické a výtvarné umění. (Dočkal, 2005)

Naopak naši čeští psychologové v 70. letech diferencovali talent a nadání jiným způsobem. Nadání chápali, jako dědičné dispozice a talent, prostředím a edukací, rozvinuté nadání. Toto dělení má však několik nedostatků. Neboť jako učitelé či rodiče hodnotíme výsledky, které mohou být do určité míry ovlivněny fenotypickým působením, a ne analýzou DNA. Dle Dočkala (2005) je však toto diferencování spíše matoucí než prospěšné. A to z toho důvodu, že mnohé jazyky výraz „nadání“ neznají a pro vyjádření nadprůměrných výkonů používají pojem „talent“. (Dočkal, 2005)

Budeme-li brát zřetel na výše zmíněné definice jednotlivých pojmů, vhodnějším pojmem bude zajisté „talent“, neboť právě ten je využíván pro označení praktických dovedností, které jsou v uměleckých oborech využívány. Nicméně pro účely této bakalářské práce, bude autorka používat pojem „nadání“.

Jedna z nejcitovanějších definic pochází ze Spojených států a byla zveřejněna roku 1971. V definici je uvedeno, že *nadané a talentované děti jsou ty, které jsou označeny kvalifikovanou osobou a které jsou díky výrazným dispozicím schopny podávat vynikající výkony. Tyto děti vyžadují diferencované vzdělávací programy a služby. Jedině za těchto podmínek budou moci být prospěšné sobě i společnosti.* (Havigerová, 2013, s. 13)

Pro účely bakalářské práce bude autorka využívat definici ex-post-facto a definici zdůrazňující kreativitu dle Laznibatové, protože právě tyto definice nejlépe vystihují koncept nadání v umělecké oblasti. V praktické části bakalářské práce bude autorka pracovat s Renzulliho modelem tří kruhů.

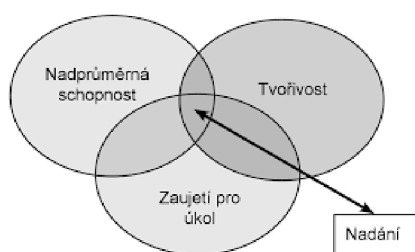
1.1 Dělení a druhy nadání

Existují zjednodušené modely pro definici nadání. Američtí experti DeHaan a Havighurst (1957 in Tannenbaum, 2000) rozdělili nadání do těchto kategorií: intelektové schopnosti, kreativní myšlení, vědecké schopnosti, vůdcovství ve společnosti, mechanické schopnosti a talent v krásném umění. (Fořtík a Fořtíková, 2015)

A z tohoto důvodu, se budeme v bakalářské práci zabývat dělením modelů nadání, a to konkrétně Renzulliho modelem tří kruhů, rozšířeným modelem tří kruhů od Franze J.

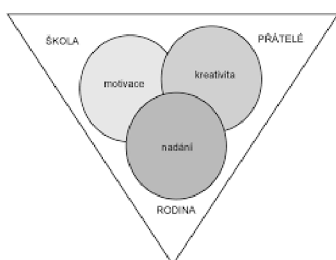
Mönkse a Sternbergovým triarchickým modelem nadání, díky kterým budeme moci nadané dítě charakterizovat a následně ho identifikovat.

Dle Fořtíkové (in Baum, Reis, 1998) se jako další proslavil Renzulliho model tří kruhů (viz. Obrázek 1), jenž byl pojmenován po svém autorovi Josephu Renzullim. Ten vnímá nadání jako součinnost tří základních složek, a to tvořivost, nadprůměrnou schopnost a zaujetí pro úkol. Tvořivost je definována jako charakteristická originalita myšlení, tvůrčí vynalézavost, cit pro rozlišování důležitých a postranních požadavků tvoření a schopností, v případě nutnosti, upustit od stanovených konvencí. Nadprůměrná schopnost se skládá z obecné a specifické schopnosti, která je dále uváděna jako aplikace obecné schopnosti. A zaujetí pro úkol je určitá forma motivace, jež se vyznačuje odolností, vytrvalostí a pracovitostí. (Fořtíková, 2015, s.12-13)

Obrázek 1 Renzulliho model tří kruhů

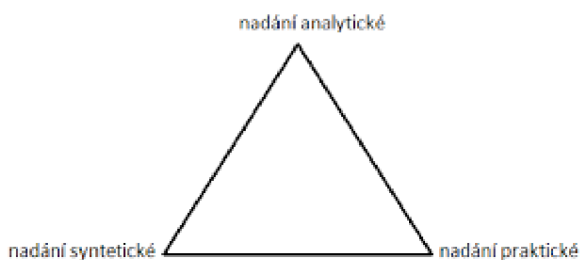
Renzulliho práci byl ovlivněn psycholog Franz J. Mönks, nizozemského původu. Mönks doplnil stávající model o faktory prostředí, a to o rodinu, školu a okruh širší veřejnosti (viz. Obrázek 2). Mönks nebyl jediným, koho práce Renzulliho ovlivnila, neboť díky jeho původnímu modelu vzniklo v roce 1988 první univerzitní centrum v Evropě, které se problematikou nadaných dětí zabývalo. (Fořtíková, 2015, s. 13).

Obrázek 2 Rozšířený Renzulliho model tří kruhů

Jako další model je využíván Sternbergův triarchický model inteligence (viz. Obrázek 3), který nese název po svém autorovi a uznávaném psychologovi současné kognitivní psychologie Robertu Sternbergovi. Sternberg se neztotožňuje s testovým měřením inteligence a přiklání se k definici inteligence, jakožto spojení schopností učit se zkušeností, dobře uvažovat, pamatovat si podstatné informace a dobře zvládat požadavky každodenního

života. Jeho model se skládá ze tří druhů nadání – analytického, syntetického a praktického. (Fořtíková, 2009). *Analytické nadání se projevuje schopností porozumět problémům a jejich částem, uplatňuje se především v klasických inteligenčních testech. Syntetické tvořivé nadání se projevuje schopností řešit relativně nové situace, problémy a úkoly, intuicí a vhledem do problému. Praktické nadání se projevuje schopností aplikovat analytické nebo tvořivé schopnosti v každodenním životě tak, aby umožnily úspěšné a adekvátní fungování v sociálním prostředí.* (Havigerová, 2011, s. 65)

Obrázek 3 Sternbergův triarchický model

Anglický psycholog George William Parkyn, dělil nadání do tří dimenzí lidských zkušeností. Jednalo se o dimenzi racionální, estetickou a etickou. Dimenze racionální zahrnuje intelektové schopnosti, dimenze estetická schopnosti umělecké a dimenze etická sociální citění a etiku. Podíváme-li se na oblast etickou, můžeme ji chápat spíše jako úroveň charakteru daného člověka, spíše než nadání jako takové. Avšak v sociálním kontextu, můžeme talent přisoudit jako nadání pro práci s lidmi, empatii a konání dobra. (Dočkal, 2005)

1.1.1 Hudební nadání

Hudebně nadané dítě se vyznačuje touhou po porozumění zvuku, skladbě tónů, funkcím jednotlivých hudebních nástrojů či vokalizaci. Hudebně nadané děti mívají velice často vynikající hudební sluch, díky němuž jsou schopny bezchybně vytukávat zadaný rytmus či se soustředit delší čas na hudbu.

Studium hudebního oboru na základní umělecké škole umožňuje žákovi prostřednictvím soustavného vzdělávání, aktivní a poučené interpretace, vlastní tvorby, poznávání hudební kultury a osvojením si základních teoretických znalostí využívat hudbu jako prostředek vzájemné komunikace i osobního uměleckého sdělení. Hudební obor se dělí dle vzdělávacího zaměření, a to na hru na klávesové nástroje, hru na smyčcové nástroje, hru na dechové nástroje, hru na strunné nástroje, hru na bicí nástroje, elektronické zpracování hudby a zvukovou tvorbu, hru na akordeon, hru na cimbál, hru na dudy, skladbu, sólový zpěv a sborový zpěv. (MŠMT, 2023)

1.1.2 Literárně-dramatické nadání

Literárně-dramaticky nadané dítě má zájem o mluvené slovo, brzy začíná číst a nedělá mu problém vymýšlet či detailně vyprávět dříve čtené příběhy. Tyto děti mají velmi často vztah k poezii a již od útlého věku tvoří krátké a zajímavé básničky. Děti mají často zajímavý mluvený projev i řeč těla, dochází u nich k dramatizaci a improvizaci v různých situacích.

Studium literárně-dramatického oboru v základním uměleckém vzdělávání umožňuje prostřednictvím tvořivých činností, rozvíjet umělecké vlohy žáka směrem k divadelnímu a slovesnému projevu. Stává se tak významným nástrojem pro rozvíjení schopnosti vnímat druhé, vnímat motivace jejich jednání a prostřednictvím vstupu do rolí řešit různé sociální situace. Tento obor u žáků rozvíjí nejen jejich sociabilitu, ale i jejich emocionalitu a schopnosti sebepoznání a sebekontroly. Literárně-dramatický obor můžeme členit na interpretaci a tvorbu, recepci a reflexi. (MŠMT, 2023)

1.1.3 Výtvarné nadání

Jak je zmíněno v podkapitole 2.1.3 Identifikace výtvarně nadaného dítěte, tyto děti jsou zvědavé, vyznačují se pozoruhodnou kreativitou, jedinečnými nápady a způsoby tvoření. Mnohdy tyto děti citlivě kombinují různé barvy a materiály, nahlíží na tvorbu děl z jiné perspektivy a mají velmi dobře rozvinutou fantazii.

Studium výtvarného oboru v základní umělecké škole umožňuje žákům využívat výtvarný jazyk, rozvíjet své výtvarné dispozice (vnímání, myšlení, vyjadřování, představivost, estetické cítění a tvořivost), vyhranit si svůj výtvarný názor a rozvíjet své výtvarné formy. Studium žákům poskytuje možnost zdokonalovat svůj výtvarný projev, vnímání okolního světa a utvářet skrze umění svou osobnost. Žák se během svého studia naučí pojmenovávat a porovnávat výtvarné znaky a prvky výtvarného jazyka, s nimi i svoje pocity, postřehy a myšlenky. Dále je žák schopen navazovat a prohlubovat výtvarné vztahy, reflektovat názory druhých a respektovat odlišný výtvarný projev. Je schopen intuitivně a posléze vědomě používat výtvarný jazyk, materiály a nástroje. Výtvarný obor se dále člení na výtvarnou tvorbu a recepci a reflexi výtvarného umění. Výtvarná tvorba umožňuje žákům získat vztah k materiálům a nástrojům, osvojit si výtvarné techniky, postupy a dovednosti a následně je využívat ve svém výtvarném projevu. Recepce a reflexe výtvarného umění žáka seznamuje s historií a vývojem výtvarného umění. Dále je schopen vnímat vizuální znaky ve svých dílech a okolním světě a analyzovat náměty a výtvarné problémy s nimi spojené. (MŠMT, 2023)

1.1.4 Taneční nadání

Tanečně nadané děti mají kladný vztah k pohybu, zajímají se o fungování lidského těla, jeho pohyblivost a ohebnost. Jedná se o děti energické, které jsou fascinovány pohybem jako takovým.

Studium tanečního oboru v základním uměleckém vzdělávání umožňuje prostřednictvím pohybových a tanečních aktivit komplexně a systematicky rozvíjet jedince po stránce tělesné a duševní. Studium žákovi pomáhá pochopit stavbu a strukturu lidského těla, pohybové zákonitosti a orientaci v oblastech kultury pohybu a tanečního projevu. Během studia má žák možnost osvojit si základy odborného tanečního vzdělání a dále se uplatnit jako neprofesionální či profesionální tanečník. Taneční obor můžeme členit na taneční tvorbu a interpretaci a recepci a reflexi výtvarného umění. V taneční tvorbě a interpretaci jsou žáci seznámeni s tanečními technikami, způsoby rozvoje a kultivace koordinačních, silových a vytrvalostních schopností, a to včetně kompenzace sekundárních dopadů fyzické zátěže na organismus. V recepci a reflexi výtvarného umění žáci rozvíjí své schopnosti porozumět komunikačnímu obsahu uměleckého díla, učí se umělecké dílo, prováděné pohyby a umělecký projev hodnotit a chápat taneční umění v souvislostech. (MŠMT, 2023)

1.2 Inteligence

Pojem inteligence je v souvislosti s nadáním často zmiňován. Na první pohled by se mohlo zdát, že inteligence a nadání jsou dva odlišné pojmy. Nicméně, výzkumy mnohých vědců a psychologů dokazují, že nadání a inteligence spolu souvisí. Vnímání inteligence jako takové, se během posledních několika let, radikálně změnilo. Dříve bylo na inteligenci nahlíženo, jako na úspěšnost v IQ testech. Nicméně dnes je na inteligenci možné nahlížet z různých úhlů pohledu.

Americký psycholog William Stern inteligenci definoval *jako schopnost přizpůsobit se novým požadavkům tím, že se užije myšlenkových prostředků odpovídajících účelu*. Naopak britský psycholog Charles Spearman, který je jedním z nejvýznamnějších průkopníků ve výzkumu inteligence, nazýval inteligentními jedinci, ty, kteří byli schopni vidět souvislosti. Wechsler, autor individuálních testů inteligence, nadání považoval za *globální schopnost jedince postupovat tak, aby jeho činnost byla podřízena účelům, aby racionálně myslel a účinně postupoval v daném prostředí*. (Fořtíková, 2015)

Howard Gardner, americký psycholog a autor teorie „mnohočetné inteligence“, zveřejnil svou teorii sedmi typů inteligence. Gardner věřil, že se inteligence neskládá pouze z jednoho

faktoru, ale že těchto faktorů je několik a existují nezávisle na sobě. Typy této teorie byly nejprve definovány jako *inteligence verbální, matematicko-logická, prostorová, hudební, pohybová a personální*. Nicméně v 90. letech svou teorii rozšířil o další dva typy a dodnes jsou známy tyto typy:

1. Jazyková inteligence zahrnuje *ovládání jazyka, jeho zvukové stránky, strukturu jazyka a vyjadřování*.
2. Logicko-matematická inteligence zahrnuje *chápaní číselných symbolů, porozumění významu znaků, které mají určitý vztah k číselným operacím, nad světem smyslů zde převládá čistá abstrakce*.
3. Prostorová inteligence obsahuje *schopnost produkovat jakékoli představy, vnímat vizuální stránku světa a vybavit si vizuální jevy i bez přítomnosti podnětů*.
4. Hudební inteligence zahrnuje *schopnost zvládnout intonaci, melodii, rytmus, tóny a skladbu*.
5. Tělesně pohybová inteligence zahrnuje *schopnost používat vlastní tělo pro vyjadřování, obratnost při zacházení s předměty, které vyžadují jemné pohyby, schopnost ovládat pohybovou koordinaci celého těla pro dosahování krátkodobých i dlouhodobých cílů*.
6. Interpersonální inteligence zahrnuje *schopnost všimnout si pocitů a chování druhých lidí, rozlišovat jejich nálady, pocity, temperament, rozpoznávat jejich záměry a přání, schopnost působit na druhé lidi*.
7. Intrapersonální inteligence zahrnuje *schopnost zkoumat a znát své vlastní pocity, uvědomění si svého Já, dovednost rozlišovat své pocity a využívat tuto znalost k pochopení a usměrnění vlastního chování*.
8. Přírodovědná inteligence zahrnuje *schopnost pozorovat, rozpoznávat, porozumět a třídit rostliny, zvířata i neživé objekty*.
9. Existenciální inteligence zahrnuje *schopnost se filozoficky a světonázorově zabývat otázkami lidské existence*.

(Havigerová, 2011, s. 71-72)

Inteligence jazyková, prostorová, hudební a tělesně pohybová jsou pro téma bakalářské práce stěžejní, neboť souvisejí s obory, které mohou nadaní žáci na základní umělecké škole studovat. Proto se jimi budeme více zabývat.

Jazyková inteligence

Jazykové vlastnosti *představují nejrozšířenější a nejdemokratičtější rozdělenou formu lidské inteligence*. Gardner považuje za nejdůležitější čtyři funkce jazyka. Tyto funkce hrají

ve společenském životě největší roli. Jedná se o rétorickou funkci řeči, paměťový potenciál řeči, funkce vysvětlování a schopnost metalingvistického uvažování, tedy schopnosti vysvětlovat svou vlastní činnost a uvažovat o sobě samém. Tento druh inteligence je prozkoumán nejvíce. Úroveň rozvinutých jazykových schopností můžeme pozorovat již u čtyřletých dětí, které jsou schopny vyprávět a vymýšlet krátké příběhy, používat obrazná přirovnání a je schopno plynule měnit svůj slovní rejstřík podle toho, s kým v danou chvíli mluví. V jazykové inteligenci rozlišujeme čtyři oblasti – morfologicko-syntaktickou, foneticko-fonologickou, lexikálně-sémantickou a pragmatickou. Čím dál častěji se setkáváme s nárůstem počtu dětí, které mají obtíže v řečovém projevu. Pokud se podíváme blíže na tuto problematiku, můžeme si všimnout i opačného jevu, kdy u dětí s poruchami autistického spektra či u dětí s mentálním postižením, je řeč dobře rozvinutá a děti jsou mnohdy schopny čtení v raném věku. Zde je nutné zmínit, že dekodování řeči a pochopení jejího obsahu se odehrává v levé mozkové hemisféře a její případné poškození má dopad na vývoj komunikačních schopností. Dalšími schopnostmi, které se s jazykovou inteligencí pojí, jsou paměť, fonemický sluch, jazyková představivost a schopnost porozumět a replikovat. (Gardner, 1999, s. 107-118)

Hudební inteligence

Dle Gardnera se žádný jiný talent neprojevuje tak často, jako je tomu u hudebního nadání. Hudební nadání je ve své podstatě velice rozmanité a u každého nadaného dítěte se může projevovat různě. Vždy záleží na tom, jakým způsobem se s nadanými dětmi pracuje, ale do tohoto procesu vstupují i jiné mezníky. Pro hudební nadání jsou typické tři fenomény, se kterými se můžeme u nadaných dětí setkat. Prvním z nich je fenomén, při kterém má vliv na rozvoj nadání propracovaný systém výuky a vliv okolního prostředí na dané dítě. Druhým fenoménem jsou děti, které jsou schopny svůj hudební talent rozvíjet, ačkoli mohou mít v jiných oblastech nějaký nedostatek nebo něco postrádají. V tomto případě se může jednat o děti se speciálními vzdělávacími potřebami, děti s poruchami autistického spektra či děti s nějakým postižením, například v oblasti smyslového vnímání. Třetím fenoménem jsou děti, které vyrůstají v rodině hudebníků a od útlého věku jsou schopny samostatně skládat různé melodie. Takto nadané děti mohou v hudební oblasti dosáhnout mistrovské úrovně. Základními složkami hudební inteligence jsou melodie a rytmus. Tyto prvky jsou základem hudby. Dalším důležitým aspektem je sluch, neboť hudební sluch umožňuje lepší a přesnější vnímání hudby. Nicméně sluch není podmínkou, pro hudební výkony. Velice důležitou složkou hudební inteligence i samotného nadání, je citové prožívání daného jedince. Neboť

hudba je spojována s citovými prožitky a emocionálně na nás působí. Existuje několik metod, které dětem mohou napomoci k ovládnutí hry na hudební nástroje, či zlepšení techniky pěveckého vyjádření. Názorným příkladem je Suzukiho program výchovy talentů v Japonsku, Kodályho metoda výuky zpěvu v Maďarsku či ruské a židovské techniky hry na housle. (Gardner, 1999, s. 127-135)

Tělesně-pohybová inteligence

U tělesně-pohybové inteligence se zpravidla vyskytuje účelné a výrazové tělesné nadání ve spojitosti s obratností při zacházení s různými předměty. S tímto typem inteligence se setkáváme každodenně, neboť ji používáme mnohdy i nevědomě při komunikaci, odborně tento způsob komunikace označujeme jako „řeč těla“. Díky pohybové inteligenci můžeme používat vlastní tělo k výrazovému vyjadřování i k vykonávání činností. Díky poznatkům moderní psychologie, víme, že tělesné aktivity a rozvoj poznávacích schopností jsou těsně propojeny. Jakákoli kvalitní pohybová činnost po celou dobu podléhá kontrole smyslových orgánů, které ji musí podněcovat a řídit. Velice důležitou, ne-li nezbytnou schopností je jemná motorika, tedy schopnost využívat ruce a prsty při jemných pohybech, uchopování předmětů a manipulaci s nimi. (Gardner, 1999, s. 229-235)

Prostorová inteligence

Prostorová inteligence se skládá z většího počtu souvisejících schopností. Mezi tyto schopnosti patří *schopnost rozeznat stejnou formu*, *schopnost transformovat jednu formu do formy druhé nebo rozpoznat, že k takové transformaci došlo*, *schopnost vytvářet mentální představy a pak tyto představy transformovat*, *a schopnost grafického záznamu prostorových informací*. Jednotlivé schopnosti se mohou vyskytovat společně, podobně, jako tomu je u inteligence hudební. Prostorové schopnosti jsou velmi důležité pro prostorovou orientaci, při poznávání a rozeznávání předmětů a prostředí. Tyto schopnosti jsou velmi důležité pro grafické znázornění skutečnosti, při tvorbě pomůcek pro orientaci či při výtvarné tvorbě. V prostorové inteligenci rozeznáváme ještě dva další typy prostorových schopností. Prvním typem jsou schopnost rozeznat vyváženost, napětí a kompozici, které jsou nedílnou součástí vlastností malířských a sochařských děl. Druhým typem je prostorová schopnost zaměřená na podobnosti, tedy schopnost nalézat metaforickou podobnost svou či více zdánlivě odlišných jevech či předmětech. Výzkumem vývoje prostorové inteligence se zabýval švýcarský psycholog Jean Piaget. (Gardner, 1999, s. 198)

1.3 Charakteristika nadaného dítěte

Každý člověk je jedinečný, stejně tak je tomu i u dětí nadaných. Každé z nich se vyznačuje jiným způsobem chování a prožívání, druhem nadání i charakteristickými vlastnostmi. Nicméně, i tak, nadané děti spojují některé podobné znaky. Jak již bylo zmíněno, děti s nadáním patří do kategorie dětí se speciálními potřebami, neboť musí, i přes jejich nadání, překonávat obtíže. Nadané děti pro svůj plnohodnotný vývoj potřebují speciální vzdělávací programy a širokou nabídku služeb.

Mezi projevy nadaného žáka můžeme řadit:

- Vyspělost v kterékoli oblasti učení a výkonu
- Asynchronní vývoj
- Motivace
- Široká slovní zásoba a vyspělý verbální projev
- Nadprůměrná paměť
- Tvořivost
- Fantazie a představivost
- Schopnost nahlédnout na problém více pohledy
- Zvědavost
- Samostatnost, nezávislost
- Schopnost vidět vzorce, vztahy a souvislosti
- Ohromná míra energie
- Odmítání zadaných úkolů
- Nezájem o spolupráci se spolužáky
- Bdělé snění
- Odmítání autority
- Odmítání běžných (tradičních) způsobů řešení
- Snížená tolerance k sobě i ostatním
- Přecitlivělost vůči kritice
- Rušivé chování ve třídě
- Špatné vztahy s vrstevníky

(Fořtík, Fořtíková, 2015)

Mnohdy nepochopené děti se mohou na první pohled jevit jako vzpurné, problematické a neposlušné. Ale příčinou může být výše zmíněné nepochopení. Nadané děti mají sklon ke

hledání odlišných a inovativních cest v řešení různých problémů. Ne všichni pedagogové jsou ochotni ustoupit novým nápadům, které se odlišují od tradičních a zaběhlých způsobů řešení problémů. Pokud není dítěti dán dostatečný prostor pro jeho vlastní způsob, může to mít negativní dopad na jeho nadání i na samotný výchovný a vzdělávací proces. (Mudrák, 2015)

Havigerová věří, že každé dítě je v nějaké oblasti nadané a je jen na nás, abychom jejich nadání objevili a následně rozvíjeli. Zároveň tvrdí, že je nesmírně důležité, aby se rodič či pedagog nezaměřoval pouze na schopnosti, které vynikají, ale také na schopnosti, které nejsou zcela rozvinuté, a to proto, aby bylo dítě rozvíjeno celistvě. (Havigerová, 2011)

2 Identifikace nadaného dítěte

Pro to, abychom mohli nadané dítě rozvíjet, je nejprve nutné ho identifikovat, tedy všimnout si charakteristik a projevů nadání. Tyto projevy je možné pozorovat již v předškolním věku. V případě, že tyto projevy zpozorujeme, je vhodné nadání podchytit a začít, co nejdříve rozvíjet. Mnoho odborníků se shoduje na tom, že diagnostikování nadání v předškolním věku a následná podpora, budoucím žákům usnadňuje rozvíjení nadání během školní docházky a jeho stabilizaci. Identifikace v raném věku má nespornou výhodu v tom, že rodičům i pedagogům umožňuje předcházet „podvýkonnosti“, tedy rozporu mezi potenciálem a aktuálně podávaným výkonem. (Fořtík, Fořtíková, 2015) Při identifikaci nadaných žáků vždy dbáme na to, aby byli pozorováni v přirozených situacích.

Projevy takto nadaných dětí můžeme v předškolním věku rozdělit do šesti oblastí:

1. V kreativní oblasti pozorujeme u dítěte rozvinutou fantazii a představivost, dítě ji využívá při manipulaci a hře s hračkami, při používání barev ve výtvarných činnostech nebo při tvorbě nových a neotřelých nápadů.
2. V sociální oblasti pozorujeme děti, které své nadání projevují vstřícností a empatickým cítěním, a mnohdy mohou být vnímány jako přecitlivělé. Tyto děti mají přiměřenou sebedůvěru, jsou samostatné a mají sklony k tomu být vůdčí osobností v kolektivu. Často nesnesou autority a mají sklony k jejich zpochybňování.
3. V intelektové oblasti můžeme u dítěte pozorovat rychlejší rozvoj. Jednoduché matematické operace jim nečiní problémy a snadno nacházejí vztah mezi příčinou a následkem. Tyto děti jsou typické svou zvědavostí a častým kladením otázek „proč?“.

4. Ve specifické oblasti je pro děti charakteristická jejich výdrž u jednotlivých činností, neboť jsou oproti svým vrstevníkům schopni delšího soustředění. U těchto dětí se v již raném věku objevují jejich záliby, jako je poslech hudby, výtvarné tvoření či pohybové aktivity.
5. V oblasti řeči pozorujeme děti, s rozvinutou oblastí řeči, začínají brzy hovořit ve větách a jejich slovník je obsáhlejší. I u jedinců, kteří začnou mluvit později se slovní zásoba velice rychle rozšíří. Tyto děti jsou schopny aktivně naslouchat a následně příběh reprodukovat.
6. V oblasti jemné a hrubé motoriky je u dětí patrný zrychlený motorický vývoj. Dítě přechází plynule ze sedu, do ležení a následně začíná chodit. Má zájem o drobné předměty a již před třetím rokem projevuje zájem o „kreslení“. V této oblasti je však běžné, že se dítě zpočátku jeví opačným způsobem a jeho motorický vývoj může být opožděný. Tento jev souvisí s vývojovými nesrovnalostmi, které se u nadaných dětí mohou projevovat. (Fořtík, Fořtíková, 2015)

Při identifikaci nadaných dětí je nezbytné mimořádné schopnosti diferencovat. Vždy záleží na věku dítěte, tedy pokud budeme chtít identifikovat nadání u dítěte v předškolním věku, budeme používat jiné metody, než bychom použili u diagnostiky mládeže na 2. stupni základní školy. (Fořtíková, 2009)

Jak již autorka zmínila na začátku, nadání je většinou společností vnímáno jako dar, jenž umožňuje nadanému svým výkonem překonávat ostatní. Tito jedinci vynikají mnohdy bez velkého úsilí. Cílovou skupinou jsou obvykle žáci mladšího školního věku na základní umělecké škole. Nadání uměleckého a sportovního typu je vnímáno více, jako zasloužené, neboť většina lidí předpokládá, že do přípravy v těchto oblastech dají nadání více úsilí. Kdežto u nadání vědeckého jsou výsledky vnímány, jako přirozeně získané. (Havigerová, Vyhledávání nadaných dětí v předškolním věku, 2013)

2.1 Identifikační a výběrové metody

Většina výzkumů nadaných dětí se zaměřuje především na intelektové nadání, a metod zaměřených na umělecké nadání dětí je pomálu. Nejpoužívanější metodou jsou inteligenční a výkonové testy, jež mohou sloužit jako hodnotící škála pro měření inteligence či pohybových dovedností. Méně časté jsou poté posuzovací škály chování dítěte, tedy nominace učitelů, rodičů či vrstevníků. Nedostatek výzkumů v oblasti uměleckého nadání je dle Hříbkové (in Ziegler a Raul, 2009) dán nedostatkem vhodných nástrojů ke zjišťování nadání. Při vyhledání nadaných žáků se používají metody psychologické, pedagogicko-psychologické, pedagogické a alternativní.

Nejbližšími metodami pro téma této bakalářské práce jsou metody psychologické, do kterých řadíme testy divergentního myšlení a tvořivosti. Nejznámějším ze standardizovaných testů je Torrancův figurální test tvořivého myšlení. Dalším, v České republice známým testem, je starší test Kreatos, který je zaměřen především na zjišťování tvořivosti a kreativity. V posledních letech vstupuje do podvědomí Urbanův figurální test tvořivosti, který, na rozdíl od výše zmíněných testů, počítá se spolupůsobením osobnostních charakteristik dítěte na tvořivost. Při identifikaci je nezbytnou informací motivace dítěte, která se zjišťuje prostřednictvím motivačních dotazníků, rozhovoru či projektivního interview, u mladších dětí. Jedná se o metody, které by měly směřovat k identifikaci zájmů a pomoci zaměřit cíl v edukační nabídce. Další velice dobře využitelnou psychologickou metodou jsou posuzovací škály chování. Tato metoda se při identifikaci nadaných žáků osvědčila především v zahraničí. Velkou výhodou této metody je, že projevy dítěte posuzuje osoba, která měla možnost dítě vidět v různých situacích a při vykonávání různých činností. Škály jsou tvořeny psychology, avšak projevy chování posuzují rodiče, učitelé a další osoby, které jsou v častém kontaktu s dítětem. (Hříbková, 2009, s. 444-457)

Při identifikaci můžeme používat metody měření schopností. Tyto metody dělíme do dvou kategorií – metody objektivní a metody subjektivní. Mezi metody objektivní řadíme IQ testy, didaktické testy, standardizované testy či testy kreativity (Testy hudební umělecké tvořivosti). Do metod subjektivních řadíme nominace skupiny učitelů, nominace spolužáky, rodičovské nominace, zapojování do soutěží, vlastní navrzení nebo hodnocení výsledků činnosti. (Fořtíková, 2009) Pojem nominace, z latinského *nomine*, tedy jmenovat, v českém jazyce znamená navrhnout, jmenovat či označit. Ve smyslu nadání se tedy bavíme o označení potenciálně nadaného jedince. Jakmile k takovému označení dojde, může být jedinec identifikován, jako nadaný. (Havigerová, 2013)

Umělecké nadání je tedy nadáním, které se promítá v uměleckých oblastech činností dětí. Jedná se o nadání v oblasti hudební, výtvarné, pohybové (taneční) a literárně-dramatické. Projevuje se mimořádnou kreativitou, originalitou, spontánností, emotivností či schopností improvizace.

2.1.1 Identifikace pohybově nadaného dítěte

U pohybově nadaných jedinců záleží především na jejich psychofyzické struktuře. Pro lepší pochopení můžeme psychofyzickou strukturu nazvat jako „jednotu těla a ducha“ člověka, tedy komplex psychických a pohybových předpokladů pro určitou oblast. V praxi můžeme tyto oblasti rozdělit na tři základní, a to směrovou, potenciální a výkonovou. Oblast

směrová představuje určité vlastnosti, které vedou jedince k určitým cílům a konkrétním sportovním odvětvím. Mezi základní vlastnosti u této oblasti patří zájmy a potřeby, které se formují kolem 7. roku dítěte. (Perič, Březina, 2019)

Dítě si již v předškolním a mladším školním věku osvojuje pohybovou improvizaci při průpravných cvičeních a tanečních hrách. V tomto období je nutné volit vhodnou motivaci, aby bylo dítě k tanci a pohybovým aktivitám lépe naladěné. V předškolním věku je dětská mysl spíše emocionální, tudíž je vhodné realizovat činnosti ve hře. Pohybová průpravná cvičení se skládají z technického popisu cviku či pohybu a motivace, obdobně je tomu i v základní umělecké škole, kde se v tanečním oboru k učení přistupuje stejným způsobem. Na rozvoji pohybového nadání se podílí mimo jiné i výchovné působení, prostředí, ve kterém daný žák žije a charakter daného žáka. Pro děti je velice důležité vědět, co přesně od nich očekáváme, tudíž, budeme-li chtít, aby bylo dítě k tanci zapálené, musíme mu tanec předvést se stejnou přesvědčivostí. Při tanci, podobně, jako je tomu i u dalších uměleckých oborů, dítě poznává sebe sama, své limity a skryté emoce. (Švandová, 2015)

V základní umělecké škole se v hodinách taneční a pohybové výchovy pracuje nejen se složkou fyzickou, ale i psychickou. Taneční a pohybová výchova je vnímána *jako tvůrčí umělecká činnost, která je prostředkem ke znovuoobjevování těla, jeho možností a citlivosti, k sebepoznávání a rozvíjení vyjadřovacích schopností neverbálním způsobem.* (Gymnázium a Hudební škola hl. m. Prahy, ZUŠ, 2020, s. 102)

Pohybově nadané dítě můžeme rozeznat tak, že má kladný vztah k pohybovým a tanečním aktivitám, zajímá se o fungování těla při tanci, napodobuje pohyby, které vidí, a projevuje se kreativním způsobem. (Švandová, 2015)

2.1.2 Identifikace hudebně nadaného dítěte

Projevy u hudebně nadaných dětí jsou určité hudební činnosti, které jsou rozvinuty na nadprůměrné úrovni. Hudební nadání je považováno za vrozené a geneticky podmíněné. Dle výzkumu J. A. Mjõna je nadání u dětí pravděpodobnější, pokud byli rodiče i prarodiče hudebně nadaní. Ačkoli bude dítě excelovat v činnostech spojených s hudbou, bude mít před sebou i tak dlouhou cestu, která bude naplněna usilovnou přípravou a soustavným cvičením. Neboť, stejně jako je tomu i u ostatních nadání, hudební nadání je třeba rozvíjet. Hudební nadání tedy můžeme považovat za potenciální vlohy, které jsou v průběhu správného působení formovány a rozvíjeny. Pedagog i žák podstupují během tohoto procesu riziko nezdaru, neboť se talent nemusí rozvinout v takové míře, v jaké se očekávalo. Hudební

nadání se rozvíjí i v dalším studiu, a to při interpretaci skladeb či jejich skládání. Pro tento proces je nezbytné, aby bylo dítě cílevědomé a snaživé. Hudební talent můžeme považovat *za vnitřně podmíněnou strukturu, aktuálně se projevující vysoce kvalitními vrozenými i získanými předpoklady a motivačními strukturami, které umožňují hudební výkony a tvořivé produkty vrcholné úrovně.* (Sedlák, Váňová, 2013, s 102)

Postižení v oblasti tvůrčích schopností, může být považováno za spolehlivé východisko při identifikaci a diagnostice hudebního talentu a jeho odlišení od nadání. Ačkoli je hudební talent závislý na endogenní výbavě, na jeho rozvoji se podílí i výrazné rysy osobnosti daného jedince. Mezi tyto charakterové vlastnosti můžeme zařadit charakter, volní vlastnosti, celkové citové bohatství, široké zájmy hudebního i nehudebního charakteru a pozitivní vliv výchovy a prostředí. (Sedlák, Váňová, 2013)

Hudební nadání a talent můžeme dělit na několik druhů, a to na interpretační, dirigentský, skladatelský a teoretický. Všechny tyto druhy jsou rozvíjeny v praktickém hudebním výkonu. U jednoho jedince se může vyskytovat více druhů nadání najednou či může dojít k situaci, kdy jeden druh výrazně převyšuje ostatní druhy. Hudební nadání se může plynule překrývat s nadáním v jiném uměleckém zaměření. (Váňová, Sedlák, 2013)

2.1.3 Identifikace výtvarně nadaného dítěte

Estetické vnímání se u dětí rozvíjí již na začátku předškolního věku a významně ho ovlivňuje výchova. Neboť vnímání „pěkného“ se pojí s příjemnými zážitky. Proto je nezbytné, aby výchova maximálně rozvíjela diferenciaci a rozvoj estetického vnímání. Výchova ke vnímání „krásna“ by měla vycházet z přírody. A podněty by se měly, co nejvíce spojovat s libými pocity. V tomto věku je u dětí rozvíjen spontánní výtvarný projev, a právě v tuto dobu je možné si všimnout dětí, které se od ostatních ve své rané tvorbě odlišují. Nadané děti ve svých kresbách projektují svou rozvinutou fantazii a jejich kresebný projev je oproti jejich vrstevníkům napřed. Tyto děti ve svých výtvorech používají více barev a esteticky je kombinují. V práci nadaných dětí jsou viditelné kreativní a nápadité prvky. Tvoření se mnohdy vymyká běžným standardům. (Jasanová, 1990)

2.1.4 Identifikace jazykově nadaného dítěte

Jazykově nadané děti mají tendenci začít mluvit dříve než jejich vrstevníci. Můžeme u nich pozorovat vývoj ve skocích, tedy vývoj, při kterém děti „přeskakují“ určité fáze ve vývoji. S jazykovým nadáním se mnohdy pojí i zpomalení motorického vývoje. Jazykově nadané dítě se projevuje vysoce rozvinutou jazykovou inteligencí, hlubším porozuměním

slovům, vyvinutou dovedností v mluvené a psané řeči a citlivému vnímání slovníkového a přeneseného významu. Během prvních školních let si rychle osvojují znalost gramatických pravidel, dovedou se celistvě a srozumitelně vyjadřovat, ovládají mluvený projev, tedy melodii, intonaci, akcent, pomlky apod. Takto nadané děti, si mohou rychleji osvojovat dovednost čtení, psaní, dobrého porozumění, aktivního naslouchání či vedení diskuze a argumentace. Vyznačují se dobrou pamětí a rozvinutými všeobecnými znalostmi. (Havigerová, 2011, s. 244-246)

3 Základní umělecká škola

Základní umělecká škola je krajem zřizovaná instituce, která se řídí Vyhláškou č. 71/2005 Sb., o základním uměleckém vzdělávání. Základní umělecké školy poskytují základy vzdělání v uměleckých oborech, a to konkrétně v oboru hudebním, výtvarném, literárně-dramatickém a tanečním. Pro základní umělecké vzdělávání byl vydán Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké školy, který je v souladu se Zákonem č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. (MŠMT, 2023)

Základní umělecké školy poskytují základní umělecké vzdělání a umožňují svým žákům přípravu pro navazující vzdělání na středních školách, konzervatořích, vyšších odborných a vysokých školách s uměleckým či pedagogickým zaměřením. (MŠMT, 2023) *Základní umělecké vzdělávání má podobu dlouhodobého, systematického a komplexního studia, jehož kvalita je zajišťována prostřednictvím vlastního hodnocení školy a externí evaluace. Základní umělecké vzdělávání rozvíjí a kultivuje umělecké nadání širokého okruhu zájemců, kteří prokážou potřebné předpoklady ke studiu, a současně je rozsáhlou platformou pro vyhledávání umělecky mimořádně nadaných jedinců.* (MŠMT, 2023, s. 11)

Vzdělávání v základní umělecké škole je členěno dle § 109 zákona č. 561/2004 Sb. na různá stadia. A to na stádium přípravné, kdy jsou žáci seznámeni s elementárními návyky a dovednostmi, poznáváním, ověřováním a jsou u nich rozvíjeny předpoklady a jejich zájem o studium. Dalším stádiem je základní stádium I. stupně, jehož délka činí sedm let a během této doby jsou u žáka rozvíjeny jeho individuální dispozice. Dále se žák může připravovat na neprofesionální umělecké aktivity, popřípadě na navazující studium. Základní studium II. stupně, jehož délka činí čtyři roky, klade důraz především na praktické uplatnění získaných dovedností a prohlubování zájmu žáků. Studium s rozšířeným počtem vyučovacích hodin, je určeno především pro žáky mimořádně nadané a umožňuje jim rozsáhlejší, hlubší a obsahově náročnější studium, aby docházelo k jejich stimulaci a následnému studiu.

Studium pro dospělé umožňuje dospělým osobám další rozvoj v uměleckých oblastech v souladu s konceptem celoživotního vzdělávání (MŠMT, 2023).

Martin Dominik Polínek a Michal Růžička vypracovali metodická doporučení pro pedagogy základní umělecké školy. Cílem těchto doporučení by měl být rozvoj zdravé osobnosti žáka se speciálními vzdělávacími potřebami, tedy i žáků nadaných. Tato doporučení označují jako *Preventivní devatero pro ZUŠ* (Polínek, Růžička, 2020, s. 24):

1. *Tvořivost je vaším nejmocnějším nástrojem.*
2. *Vězte, že žáci na ZUŠ skutečně rádi chodí a jsou zde šťastní.*
3. *Nechte žáka kráčet samostatně, doprovázejte jej.*
4. *Rodiče jsou vaši nejbližší spojenci.*
5. *Stres je dobrým pomocníkem, ale špatným pánem.*
6. *Řád, dlouhodobost a pravidelnost znamenají bezpečí.*
7. *Pečujte o dlouhodobý vztah mezi učitelem a žákem.*
8. *Není až tak důležité, CO a JAK se učí, ale KDO učí.*
9. *Věřte, že ZUŠ je velkým konkurentem nezdravého života*

3.1 Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v ZUŠ a žáků nadaných

Autorka v bakalářské práci hovoří o nadaných žácích a žacích se speciálními vzdělávacími potřebami, jako o stejné skupině, nicméně v této kapitole budou obě skupiny charakterizovány podle dělení v RVP pro základní umělecké školy. Základní umělecké vzdělávání je podobně jako ostatní obory otevřené vzdělávání žákům se speciálními vzdělávacími potřebami. Pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v základní umělecké škole je potřebné, aby byli pedagogičtí pracovníci dostatečně připraveni na práci s touto cílovou skupinou. Proto je nutné, aby spolupracovali s odbornými pracovišti, tedy s pedagogicko-psychologickými poradnami a speciálně pedagogickými centry. Pro správné fungování a funkční nastavení opatření je též potřebná spolupráce s rodiči nebo zákonnými zástupci žáků. Dále je nezbytné, aby byli žáci vzdělávání ve vhodném, materiálně i technicky, uzpůsobeném prostředí s dostatkem didaktických a kompenzačních pomůcek. (MŠMT, 2023)

Prokážou-li žáci nezbytné předpoklady pro přijetí do zvoleného uměleckého oboru, je povinností školy pro ně vytvořit *takové podmínky, které jim umožní s ohledem na jejich*

vzdělávací možnosti a potřeby plnit vzdělávací obsahy stanovené školou v jejím ŠVP. Při plánování a realizaci procesu vzdělávání je nutné klást důraz na možnosti a potřeby žáka. Současně je nezbytné, aby pedagog dbal na jedinečnost a individuální potřeby každého žáka. (MŠMT, 2023, s. 54)

Při plánování a realizaci vzdělávacího procesu je nezbytné, aby základní umělecká škola vycházela z konkrétních zjištění o speciálních potřebách žáků a jejich možnostech. Výuka by měla zahrnovat speciálně pedagogickou péči a probíhat v souladu s principy individuálních potřeb svých žáků a diferenciací vzdělávání. (MŠMT, 2023, s. 50)

V základních uměleckých školách se vyučující pokoušejí o kultivaci a rozvoj nadání širokého okruhu zájemců, kteří prokážou předpoklady ke studiu uměleckého oboru. Pokud se do základní umělecké školy přihlásí žák, který je mimořádně nadaný, zpravidla je identifikován vyučujícím, popřípadě skupinou vyučujících daného žáka. Tento žák by měl být schopen své nadání nadále rozvíjet a podávat vynikající výsledky ve zvoleném uměleckém zaměření. Jak již bylo zmíněno výše, pro žáky mimořádně nadané jsou určeny rámcové vzdělávací plány s rozšířeným počtem vyučovacích hodin. (MŠMT, 2023, s. 54)

3.2 Charakteristika žáků školního věku

Pro lepší specifikaci žáků základní umělecké školy, na které se autorka této bakalářské práce zaměřuje, se budeme zabývat charakteristikou žáků školního věku. Jak je již z názvu patrné, jedná se o děti, které chodí do základní školy. Toto vývojové období dělíme na tři fáze – raný školní věk, střední školní věk a starší školní věk. Fáze raného školního věku trvá od nástupu do školy do 9 let věku dítěte. Pro tuto fázi je charakteristická změna sociálního postavení dítěte ve společnosti, díky kterému dochází k vývoji jeho osobnosti i dílčích schopností a dovedností. Fáze středního školního věku trvá od 9 do 12 let, tedy v období, kdy dítě přechází na druhý stupeň základní školy. V tomto období dochází k různým méně nápadným změnám, které dítě připravují na dobu dospívání. Dítě si buduje své postavení ve třídě i vrstevnické skupině. Toto období se obvykle vyznačuje klidem a vyrovnaností. U dítěte dochází k všestrannému rozvoji. Fáze staršího školního věku nastává na druhém stupni základní školy a trvá do ukončení základní povinné docházky, tedy přibližně do věku 15 let. Charakteristickým, pro tuto fázi je období pubescence, tedy první fáze dospívání. V tomto období dochází k výrazným biologickým i psychologickým změnám. Dítě se pomalu začíná odpoutávat od rodiny a jeho vnímání i status ve společnosti se mění. (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 713)

Před nástupem do základní školy je u dítěte zjišťována školní zralost a školní připravenost. Aby mohlo být dítě považováno za připravené na školu, je zapotřebí, aby dosáhlo takové vývojové úrovně, která mu umožní zvládnout požadavky výuky. Tato úroveň závisí na kognitivních schopnostech, jazykových dovednostech, úrovni grafomotorických funkcí, řízení a regulaci pozornosti, paměti a emocí. Dítě je schopno porozumět výkladu a pokynům učitele, je schopno se seberegulovat, je dostatečně emočně zralé a má rozvinuté sociální dovednosti. (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 720)

Právě úroveň grafomotorických dovedností a senzomotorické koordinace, může velice dobře napovědět, zdali má dítě předpoklady pro výtvarné či pohybové činnosti. Vývoj pohybových funkcí přispívá k rozvoji kognitivního myšlení. V období mezi 6. a 7. rokem života se dětské myšlení dostává do fáze konkrétních logických operací. Děti jsou v tomto období schopné pozorovat svůj kreslířský postup a přizpůsobovat ho realitě. Kresba lidské postavy s detaily jedním z aspektů určujícím školní zralost. Dostatečně rozvinuté exekutivní funkce jsou pro dětský rozvoj velice důležité, neboť dětem umožňují cílené přistupování k řešení problémů, schopnost soustředit se na detaily a flexibilně reagovat na změny. Jazykové kompetence a schopnost jejich využívání je taktéž ukazatelem zralého dítěte. U dětí nadaných může být rozvoj v této oblasti patrnější. Těmto dětem může být doporučováno studium literárně-dramatického oboru v základní umělecké škole. (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 720-730)

V období raného školního věku se rozvíjí zraková ostrost, vidění na blízko i na dálku. Dochází k rozvoji konstantnosti vidění, tedy schopnosti identifikovat určitý tvar bez ohledu na jeho polohu, rozlišování překrývajících se obrazců, vizuální diferenciaci, rozpoznání horizontální a vertikální polohy a rozeznávání objektu a pozadí. Konstantní vidění usnadňuje orientaci v obrázcích a tištěném textu. V tomto období se dále rozvíjí fonologická percepce, která má u hudebně a literárně-dramaticky nadaných dětí velký význam, neboť jim umožňuje vnímat zvukovou podobu tónů a slov, diferenciovat slyšené, koordinovat různé způsoby vnímání a rozvíjet citové prožívání skrze mluvené slovo a zvuk. (Vágnerová, Lisá, 2021, 733-744)

Myšlení, které se u školáků během mladšího školního věku rozvíjí, umožňuje dětem lépe porozumět různým souvislostem a vztahům. Děti jsou v tomto věku schopny klasifikace různých objektů, a to podle jejich dílčích zvláštností. Dále jsou schopny diferenciaci významných a nevýznamných znaků, pochopení vztahů mezi obecnějšími kategoriemi, mají sklony k eliminaci nahodilostí a užívání úvah a dedukce. Myšlení dětí mladšího školního

věku je konkrétní a realistické. Většina dětí se v tomto období dokáže zabývat pouze tím, co znají, ale mají problém se zvažováním jiných možností řešení. Právě v tomto období mohou být nadané děti velice dobře pozorovatelné, neboť na rozdíl od svých vrstevníků mohou být schopny nahlížet na řešení problémů z různých úhlů. (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 753-762)

3.3 Charakteristika žáků v období pubescence a adolescence

Jedná se o žáky ve věku od 10 do 20 let, tedy v období dospívání. Během této doby dochází k celistvé proměně osobnosti ve všech oblastech, a to v oblasti tělesné, psychické a sociální. Jedná se o období hledání a přehodnocování vztahů k sobě samému i druhým. V tomto období dochází k rapidním hormonálním změnám, které postihují fyzickou i psychickou stránku žáka. V kontextu uměleckého vzdělávání může docházet k utvrzení zájmu a jeho prohlubování. Umělecké vyjadřování je spjaté s emocemi, a právě v tomto období může být toto vyjádření a uvolnění pro žáky velmi podstatné. Období adolescence je taktéž vnímáno jako období zvýšené zátěže. Dochází k tělesnému dospívání a rozvoji mozku. Současně vzrůstá míra nezávislosti a dospívající žáci mají tendence ke zbavování se svých dětských atributů a společensky podřízených rolí. Změny v tomto období mohou vést k ztrátě starých jistot a potřebě hledání jistot nových, a to včetně nových zájmů. Období dospívání můžeme rozdělit do dvou fází – rané adolescence a pozdní adolescence. Raná adolescence je označována pojmem pubescence a jedná se o věk mezi 11. a 15. rokem života. V tomto období se mění způsoby myšlení a žák začíná být schopen přemýšlet hypoteticky a využívat kritického myšlení. Současně dochází ke změnám v emočním prožívání a mladí dospívající mají sklony k odlišování se od dětí, a to včetně úprav zevnějšku a změn životního stylu a zájmů. V tomto období si žáci potřebují vybudovat svou pozici ve společnosti tím, že něco dokáží. V tomto kontextu můžeme u žáků pozorovat prohlubování zájmu o studovaný umělecký obor a budování těsnějšího emočního vztahu s uměním samotným. Pozdní adolescence probíhá v období mezi 15. a 20. rokem života a je charakteristická pohlavním dozráváním a komplexnější psychosociální proměnou, kdy se mění osobnost dospívajícího i jeho sociální role. V tomto období jsou rozvíjeny vztahy s vrstevníky, přáteli i partnery. Dochází k hledání vlastní identity a naplňování představ dospívajícího o sobě samém. Adolescenti zkoumají hranice svých schopností a dovedností, zároveň je před nimi náročné rozhodování o budoucnosti. V tomto období je nutné, aby si dospívající zvolil cestu, po které se ve svém budoucím životě vydá. Žáci uměleckých škol mají možnost pokračovat v uměleckém vzdělávání a nastoupit na hudební konzervatoře či

umělecky zaměřené obory, a svůj umělecký um nadále rozvíjet. (Vágnerová, Lisá, 2021, str. 1005–1011)

3.4 Charakteristika učitele základní umělecké školy

Pro tuto pracovní pozici je nezbytné, aby uchazeč o zaměstnání splňoval několik podmínek. Jedná se zejména o stupeň vzdělání, odborné znalosti a dovednosti a dostatečné kompetence k výkonu povolání. Za nejvhodnější vzdělanostní základ je považováno absolvování magisterského studijního programu ve skupině oborů umění a užitého umění. Dále je akceptovatelné i vyšší odborné vzdělání v oboru a střední vzdělání s maturitní zkouškou. Uchazeč o zaměstnání musí být pedagogicky způsobilý. Tako způsobilost se posuzuje podle zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. Dále musí být uchazeč schopen aplikovat své teoretické znalosti v praxi a taktéž být zdravotně způsobilý. (Národní soustava povolání, 2017)

PRAKTICKÁ ČÁST

Teoretická část je zpracována dle odborné literatury a dalších zdrojů zabývajících se problematikou nadaných dětí. V praktické části bakalářské práce se bude autorka zabývat pohledem učitelů jednotlivých uměleckých oborů základní umělecké školy na identifikaci nadání.

4 Cíle a průběh průzkumného šetření

Cílem bakalářské práce je zjistit, podle jakých kritérií učitel základní umělecké školy identifikuje nadání u dítěte. Cíl bakalářské práce byl pojat širěji, aby byl zřejmý celý proces identifikace nadání. Nejprve autorka zjišťovala, jaké jsou projevy žáků s nadáním. Následně se autorka zaměřila na to, jak učitel nadání identifikuje a v rámci toho, podle jakých kritérií identifikace probíhá. Kritéria identifikace nadání byla zodpovězena. Vzhledem k tomu, že problematika týkající se nadaných žáků v uměleckém vzdělávání není příliš rozpracována, rozhodla se autorka k užití kvalitativní metody, a to konkrétně polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovor byl uskutečněn s učiteli základních uměleckých škol, kteří mají osobní zkušenost s nadanými dětmi. Jako kvalitativní metoda byl zvolen rozhovor, který nebyl při odpovídání učitelů omezující a dal jim prostor k vlastnímu vyjádření. Pro rozhovor byly stanoveny otázky, které učitele při rozhovoru vedly k co nejpřesnějšímu popisu identifikace nadaného žáka v základní umělecké škole. Průzkumné šetření probíhalo od dubna 2022 do poloviny dubna 2023. Prostřednictvím e-mailu byli osloveni učitelé základních uměleckých škol v Libereckém kraji. Z počtu oslovených respondentů s průzkumným šetřením souhlasilo osm respondentů, kteří mají osobní zkušenost s identifikací nadaného žáka.

Průzkumné otázky:

- 1) Jak a podle jakých kritérií probíhá identifikace nadání v ZUŠ?
- 2) Jaké jsou projevy a charakteristiky žáka v ZUŠ, které ukazují na jeho nadání?

5 Metodologie sběru a vyhodnocení získaných dat

Pro sběr dat byla zvolena kvalitativní metoda, konkrétně polostrukturovaný rozhovor. Rozhovor se skládal z jedenácti otevřených otázek, na které respondenti odpovídali viz. příloha 1. Před začátkem rozhovoru si měli respondenti možnost otázky přečíst a promyslet. Pro vyhodnocení výsledků průzkumného šetření autorka zvolila metodu zakotvené teorie otevřeného kódování. Tato metoda umožňuje rozebrat údaje, systematicky je vymezit a složit je tak, aby bylo možné jejich vyhodnocení. V rámci kvalitativního šetření se

nedosahuje výsledků skrze statistické srovnávání. Šetření je soustředěno na podstatné informace, které vycházejí z analýzy získaných dat (Švaříček, Šedřová, 2014, s. 17). Tato metoda byla zvolena, aby autorka získala, co nejpřesnější informace o nadaných žácích od učitelů základních uměleckých škol. V případě, že by byla zvolena kvantitativní metoda, mohlo by docházet k nepřesnostem, neboť ne všichni učitelé na základních uměleckých školách se během své praxe setkali s nadanými dětmi.

6 Výběr a charakteristika průzkumného vzorku, průběh průzkumu

Vzhledem k cíli bakalářské práce byli do průzkumného šetření jako cílová skupina vybráni učitelé základních uměleckých škol, kteří se během své pedagogické praxe setkali s nadanými dětmi. Pro kvalitativní šetření bylo nezbytné, aby měli učitelé osobní zkušenost s vedením nadaného žáka v uměleckém vzdělávacím procesu, byli odborně kvalifikováni pro přímou pedagogickou činnost a byli ochotní se průzkumu k této bakalářské práci účastnit. Učitelé byli vybíráni tak, aby na každý umělecký obor, který je v základních uměleckých školách vyučován, připadli dva respondenti. Jako cílová skupina respondentů pro výzkumné šetření byli vybráni učitelé ze tří základních uměleckých škol v Libereckém kraji, kteří se během své praxe setkali s nadanými dětmi. Celkem bylo provedeno osm rozhovorů s učiteli všech čtyř uměleckých oborů, tedy oboru výtvarného, hudebního, literárně-dramatického a tanečního. Všichni učitelé učí na základních uměleckých školách a mají osobní zkušenost s výukou nadaných dětí. Přehled respondentů je uveden v tabulce 1.

Tabulka 1 Charakteristika respondentů

Respondent	Pohlaví	Umělecký obor
1	Muž	Výtvarný
2	Žena	Taneční
3	Žena	Hudební
4	Žena	Literárně-dramatický
5	Žena	Hudební
6	Žena	Výtvarný
7	Muž	Literárně-dramatický
8	Žena	Taneční

7 Výsledky průzkumného šetření

V této kapitole je popsána analýza získaných dat a výsledky průzkumného šetření. Data získaná z rozhovoru byla pečlivě analyzována prostřednictvím otevřeného kódování. Odpovědi, které se shodují, jsou zapsány obecně. Pokud se odpovědi lišily, jsou ve výsledcích odlišné odpovědi rozebrány.

7.1 Identifikace nadání u žáků ZUŠ

Všichni tázaní učitelé na svých základních uměleckých školách provádí přijímací řízení. Přijímací řízení se řídí dle ŠVP dané základní umělecké školy. Přijímací řízení se liší především v závislosti na uměleckém oboru a preferencích daných učitelů. Při přijímacím řízení v hudebním oboru je posuzována schopnost reprodukce jednoduchého rytmu, hudební sluch, zpěv žáka, hudební paměť a koordinace jemné a hrubé motoriky žáka. Dokládá to odpověď respondenta 5: „Přijímací zkoušky probíhají v červnu, kritéria pro přijetí jsou splnění základních hudebních dovedností, jako jsou zpěv písně, opakování rytmického cvičení, hra na tělo či spojení zpěvu s pohybem. Během zkoušky jasně rozpoznáte dítě s většími schopnostmi a můžeme hovořit o nadání.“ V oboru výtvarném je posuzován vzhled kresby, schopnost kreativního ztvárnění zadaného úkolu. Za výtvarný obor respondent 1 odpověděl: „Ano, naše škola provádí přijímací řízení formou talentové zkoušky. Talentová zkouška je rozdělena podle věku. Nejprve se zaměřím na talentovou zkoušku pro děti ve věku od 5 do 11 let, kde je posuzována kresba předem určené pohádky. Do druhé skupiny spadají děti ve věku od 12 do 18 let. Zde je posuzována studijní kresba ruky dle modelu.“ Druhý respondent z výtvarného oboru odpověděl: „Ano, provádíme přijímací řízení, ale upustili jsme od přijímací zkoušky a nyní přijímáme žáky na základě výtvarného portfolia. Pokud portfolio nedělá zkušený odborník či pedagog, jsou rodiči či mateřskými školami často vybírány obrázky, fotografie a díla, která se líbí rodičům, tudíž nadání dítěte nelze jednoznačně posoudit.“ V literárně-dramatickém oboru jsou posuzovány tvořivé znaky. Kritérii pro přijetí dítěte jsou řeč bez vad, pohyb bez omezení, schopnost aktivně pracovat ve skupině, zájem o divadlo a literaturu, samostatnost a tvořivost. Taneční obor se zaměřuje na samostatnost dítěte, jeho fyzické předpoklady a rytmické cítění.

Nejčastěji používanou metodou pro identifikaci nadaného žáka je dlouhodobé pozorování, motivace a podpora žáka. Toto tvrzení potvrzuje odpověď respondenta 2: „Myslím si, že zkušený pedagog určitě rozpozná nadání brzy. Metodami jsou sledování žáka a nabízení nových podnětů.“ Stejně tak i respondent 5, který odpovídá: „Při posuzování nadaných žáků se řídíme kritérii splnění základních hudebních dovedností a pozorováním.

Věk a zkušenost učitele nehraje roli při poznání nadaného žáka, jsou tam jasné parametry.“ Dále se jedná o zadávání náročnějších a různorodějších úloh pro stimulaci rozvoje žákových schopností.

Všichni učitelé základních uměleckých škol se shodli na tom, že učitel je školený odborník a má dostatečné znalosti na to, aby byl schopen nadání odhalit. Respondent 5 uvádí, že: „Základní metody, jak identifikovat nadaného žáka se učí pedagog v 5. a 6. ročníku na konzervatoři, aby měl alespoň rámcovou představu. Zkušenost je rozhodně nenahraditelná, čím víc žáků pedagog potká, tím širší představu bude mít.“ Nicméně, poukazují na důležitost zkušeností z praxe, které jsou pro identifikaci nadaných žáků podstatné. To podotýká především respondent 6, který uvádí, že zkušenost pedagoga je „určitě důležitá, protože dobrý pedagog nemusí být nutně odborníkem a naopak. Za mou dvacetiletou praxi v základní umělecké škole mi rukama prošlo pouze pět dětí, u kterých by se dalo hovořit o nadání. Určitě je důležité, aby měl pedagog dostatečné zkušenosti pro srovnání. Zkušenost s nadanými žáky je pro budoucí identifikaci nezbytná.“

V odpovědích na otázku existence speciálních testů či zkoušek pro zjištění nadání se všichni dotazovaní učitelé shodli na tom, že žádné takové testy či zkoušky neexistují. A pokud ano, tak se v jejich základní umělecké škole nevyužívají.

V odpovědích na otázku týkající se zásadních vlivů, které působí na potenciál žáků se dotazovaní učitelé shodovali na vlivu ze strany učitele, rodiny a vhodně zvoleného uměleckého oboru. Potvrzují to odpověď respondenta 1, který odpověděl: „Myslím si, že se jedná především o motivaci žáků učiteli a látkou, kterou vyučují. Díle o pozitivní klima a zájem žáků, například při přípravě na střední či vysokou školu.“ Stejně tak odpověď respondenta 3, který uvádí, že zásadním vlivem je: „asi „sednutí“ si s pedagogem a podpora rodiny.“ Respondent 4 vyzdvihuje vliv „prostředí, v jakém vyrůstá, dědičnost, temperament, vzdělávání a zdraví.“ Stejně tak i respondent 6, který odpověděl: „Určitě prostředí, ve kterém žák vyrůstá a tvoří. Hlavním vlivem je bezpečné prostředí pro tvoření.“

V odpovědích na otázku vlivu prostředí na žáka se dotazovaní učitelé shodli na tom, že prostředí, ve kterém žák vyrůstá, má jak na žáka samotného, tak i na rozvoj jeho nadání velký vliv. Dokládají to odpovědi respondenta 2, který je přesvědčen, že „vliv prostředí je velký, protože nadání samo o sobě nestačí. Dítě musí mít vžitou pílí, vytrvalost a schopnost překonat nezdary.“ S jeho odpovědí se shoduje i respondent 8, který uvádí, že „vliv ze strany rodičů je zásadní. Přeci jen, jsou to právě rodiče, kteří se žákem tráví nejvíce času a dohlíží

na to, aby poctivě cvičil.“ Stejně tak i respondent 6, který tvrdí, že má prostředí vliv „velký, ale stává se, že žák nevyrůstá v ideálním prostředí a ani učitelem není zcela veden, a i přesto si najde cestičku a rozvíjí se sám.“

Odpovědi na otázku, týkající se splnění nutných kritérií pro označení nadaného dítěte, se liší v závislosti na uměleckém oboru a pohledu konkrétního učitele na nadání. Jedná se o splnění kritérií, která má daný obor stanovený. Za obor výtvarný respondent 1 odpověděl, že by „žák měl být schopen zachytit formát, světlo a stíny, perspektivu a proporce ve svém výtvarném díle. Měl by být ve své přípravě i tvorbě aktivní, všimnout si detailů, být nápaditý a flexibilní. Současně by měl mít zájem o sebevzdělávání v oblasti výtvarných technik, výtvarných technologií, pojmosloví a informací týkajících se výtvarné kultury. Za taneční obor odpověděl respondent 2, že se jedná zejména o splnění přijímacích kritérií. Dále o rytmus, fyzické dispozice, pohybovou fantazii, ale stejně tak důležité je i samostatné myšlení, píle, vytrvalost, nadšení a pokora. Sama jsem za svou pedagogickou činnost několikrát zažila dítě, které na velký talent nevypadalo, ale postupem času rozkvetlo. Ale zažila jsem také obrovský talent, který se dál nerozvinul, protože dítěti chyběla snaha pracovat na sobě a posunout se dál.“ V hudebním oboru odpověděl respondent 3, že hlavními kritérii jsou „muzikálnost, rychlejší posuny ve výuce, rychlé reakce a dobrou reprodukci požadavků pedagoga.“ Za obor literárně-dramatický respondent 4 odpověděl, že kritéria dokáže posoudit „nejlépe pedagogicko-psychologická poradna.“

7.2 Projevy nadání u žáků ZUŠ

V odpovědích na otázku týkající se možnosti odhadnutí doposud neprojeveného a nerozvinutého potenciálu u dětí, učitelé základních uměleckých škol zastávali podobné názory na obou pólech. Názory se lišily v závislosti na chápání nadaného dítěte a uměleckém oboru. Čtyři respondenti se přiklání k názoru, že je možné u malých dětí rozpoznat potenciál. Respondent 1 vypověděl: „Ano, u malých dětí je možné rozpoznat výtvarný potenciál. Můžeme u nich pozorovat kreativitu a zvýšený zájem o výtvarné tvoření.“ Naopak druhá čtveřice respondentů se domnívá, že se dá u dítěte potenciál těžko odhadnout a je zapotřebí počkat až se u dítěte během studia nadání projeví. Respondent 5 definoval, že: „Potenciál lze těžko odhadnout, protože jeho rozvoj navazuje na mnoho dalších faktorů – správně zvolený nástroj, dobrý učitel, spolupráce rodiny, zájem žáka a jeho pravidelná příprava. Nadané dítě výše uvedené dovednosti zvládá s lehkostí, přirozeně, bez námahy – má to v sobě.“ Stejně tak respondent 8 tvrdí: „Domnívám se, že potenciál nelze jednoznačně odhadnout. Každé dítě je individuální a má určitou míru potenciálu. Při rozvoji potenciálu

záleží především na žákově vnitřní motivaci a vlivu okolního prostředí.“ I přes odlišné názory se však učitelé shodli, že jsou určitá kritéria, která na možné nadání mohou poukazovat. Jedná se o zvýšený zájem o daný obor, rychlost zvládnání základů, pochopení principů, zapojení rodiny do motivace žáka a celkové zvládnání daného oboru.

Sedm respondentů se domnívá, že se nadaní žáci a žáci „méně“ nadaní od sebe příliš neliší, neboť jsou si vědomi toho, že každé dítě má své silné i slabé stránky. Nicméně, co se týče vzdělávacího procesu, nadané děti mají sklony k tomu učit se a chápat učivo rychleji. Rychleji si osvojují slova, pohyby, rytmy i výtvarné techniky. Dokládá to například názor respondenta 5: „Nezažila jsem v chování nadaného dítěte nějaké zvláštnosti, je stejné jako ostatní. A dobře ví, že třeba Pepíček je ve třídě výborný v matematice a jiný zase rychle běhá.“ Podobně na tuto problematiku nahlíží i respondent 1, který říká, že: „Při výtvarné výuce se snažím žáky příliš neodlišovat. Pokud má některý žák větší cit a nadání pro daný obor, snažím se ho motivovat k domácí tvorbě a zájmu o informace týkající se výtvarných technik a možností tvorby. Naopak respondent 4, charakterizuje literárně-dramaticky nadaného žáka takto: „Žák literárně-dramatického oboru je komunikativnější, je schopen spolupráce ve skupině, převyšuje své vrstevníky v tvořivosti, samostatnosti, má výborné pozorovací schopnosti a abstraktní myšlení.“ Respondent 7 dodal, že: „Nadaní žáci si zpravidla rychleji osvojují základy a jejich rozvoj je plynulý.“

Preferovaná chování v odpovědích byla opravdu různorodá. Respondent 2 uvedl, že si u žáka nejvíce všímá „jeho pracovitosti, bezprostřednosti a radosti z pohybu. Právě radost z pohybu je podle mého názoru zásadní.“ Naopak respondent 3 uvedl, že nejdůležitějším je pro něj: „Trpělivost, ta je nejtěžší, dále pak otevřenost různým názorům, a i to, jak dítě dokáže zvládat vystavování stresovým situacím, jako jsou vystoupení, změny prostředí či zkoušky. Důležité je balancovat tenkou hranici, kdy rozvíjí svůj potenciál a zároveň dbát na to, aby žák nevyhořel pod nátlakem požadavků svých nebo požadavků od ostatních.“ Respondent 5 odpověděl: „Nic mimořádného neřeším. Musí stát pevně na zemi a úspěchy a pokroky přijímat s pokorou. Nesmát se ostatním, protože oni mohou být lepší zase v jiném oboru.“ Nicméně společným a nejdůležitějším chováním pro všechny učitele je žákův zájem o daný obor a vnitřní zápal.

V odpovědích na otázku, týkající se projevů kreativity u nadaných žáků, se názory učitelů základních uměleckých škol na kreativitu lišily. Respondent 1 si u výtvarně nadaných žáků všímá tohoto: „Nejčastěji si všímám toho, že nadaný žák zkouší nové techniky a technologie ve výtvarné výchově. Díla těchto žáků bývají nápaditá.“ Respondent 8 vnímá kreativitu

u nadaných žáků: „schopností výtvarně tvořit neortodoxním způsobem. V žakových dílech se objevují originální prvky a spontánnost. Žák se rovněž nezalekne neúspěchu.“ Pro respondenta 3 jsou projevy kreativity u hudebně nadaného žáka takovéto: „Aktivně hledá cesty, jak hrát. Odposlouchává hru učitele, ale i nahrávky ve svém volném čase a snaží se hudebně sebevzdělávat.“ Stejně tak respondent 5 u hudebně nadaného žáka uvádí, že se kreativita projevuje „v kolektivním vyučování, kde je nadaný žák lídrem ve skupinových činnostech. V individuální výuce zkoušíte např. v etudě více smykových variant a tím zvýšíte obtížnost.“ Podle respondenta 4 se u literárně-dramaticky nadaného žáka kreativita projevuje „komunikativností, spoluprací a touhou po dosažení samostatnosti.“ Respondent 8 uvádí, že pohybově nadaní žáci jsou „naprosto individuální, každý se projevuje jinak.“

U otázky vlivu osobnosti žáka na rozvoj jeho nadání se odpovědi učitelů lišily v závislosti na uměleckém oboru a pohledu na nadání. Pět respondentů bylo přesvědčeno, že osobnost žáka má na rozvoj nadání velký vliv a je například pro žakovu motivaci stěžejní. Dokládá to názor respondenta 2, který u pohybově nadaných žáků tvrdí, že: „Osobnost hraje při rozvíjení nadání určitě velkou roli. Žákova osobnost ovlivňuje jeho citění a motivaci k pohybu. Za důležité vlastnosti považuji samostatnost, pracovitost a zvědavost. Dále pak touhu učit se nové věci a nebát se nezdaru.“ Podobný názor má i respondent 3, který u hudebně nadaného žáka tvrdí, že: „Osobnost žáka hraje velmi zásadní roli a hodně do toho zasahuje rodinné prostředí – alespoň v útlém věku. V ideálním světě dělá dítě úkoly na první výzvu a dává pozor. Ale to je utopie. Pokud je v žakově alespoň trochu vůle i podpory od rodiny, tak se dají najít způsoby, jak se dostat k výsledku.“

Dva respondenti se domnívají, že osobnost žáka není v závislosti na nadání až tak podstatná a důležitější je vliv prostředí, ve kterém vyrůstají a učí se. K tomuto názoru se přiklání respondent, který je přesvědčen, že: „Vliv na žáka má v největší míře jeho rodina – dobrá spolupráce a souznění v základních hodnotách s učitelem vede k dalšímu dobrému rozvoji. Zaměřuji se na pokoru a přísloví „bez práce nejsou koláče“.“ Jeden respondent, konkrétně respondent 6 se domnívá že: „osobnost a nadání nemusí mít nutně souvislost. Učila jsem žáky, kteří měli hraniční autismus či Aspergerův syndrom, byli uzavření a cestu k umění si našli.“

Všichni dotázaní respondenti se ve svých odpovědích shodují na tom, že rozdíly v motivaci nadaných žáků a žáků ostatních nejsou. Snaží se všechny své žáky motivovat se stejnou intenzitou. Dokládají to názory respondenta 1, který uvádí, že se snaží: „motivovat všechny žáky stejným způsobem. Ale u nadaných žáků, v případě, že se chtějí výtvarnému

oboru věnovat, se snažím o zvýšenou motivaci k mimoškolní aktivitě a domácí přípravě.“ Stejně tak respondent 3, který odpověděl: „Ne, je to vždy specifické v rámci jejich schopností. Je to přeci jen individuální výuka, která se řídí jak učebním plánem, tak i hráčskými schopnostmi žáka. Možný rozdíl vidím akorát v tom, že u nadaných dětí je aspirace často k dlouhodobějšímu cíli, jako je třeba soutěž nebo přijímačky na uměleckou školu. Pro ty „ostatní“ je důležité motivovat v kratších úsecích, například obměnou repertoáru či vystoupením na večírku. Je nutné dbát na to, aby hra na nástroj zůstala pozitivní součástí jejich studia na ZUŠ až do dospělosti.“ A respondenta 7, který odpovídá: „Osobně v tom rozdíl nevidím. Pro každého musí být výuka zábavná a zajímavá, dítě musí být nadšeno pro daný obor, a to je nejdůležitější. Snažím se tedy všechny žáky motivovat a podporovat stejnou měrou.“

Šest respondentů uvedlo jako zásadní faktor motivaci žáka ke studiu uměleckého oboru, trpělivost a vytrvalost. To potvrzuje odpověď respondenta 1, který uvádí, že „naprosto nezbytnou vlastností je motivace k tomu, aby si žáci sami hledali informace, chodili do galerií, kreslili si a vytvářeli si své osobní portfolio, které mohou následně využít k inspiraci či zlepšení. Nicméně, hlavní je, aby výtvarnými zájmy žáci žili a bavilo je to.“ S tím se ztotožňuje i respondent 4 z jehož pohledu „jsou důležitými vlastnostmi sebevědomí, nadšení, risk, píle, individualita, cílevědomost, inspirativnost, vynalézavost, originalita, soustředěnost, vytrvalost a kreativita.“ Pro respondenta 3 je důležitá zvědavost, která je „prvotním impulsem pro to, aby se žák začal zajímat o hru na nástroj v první řadě. Ano, podporuji. Mění se aktivity, například se ťuká rytmus na bicí nástroje, zpívá se do toho, pouštím nahrávky velkých cellistů, doprovázím skladbičky na klavír i v druhém hlase na violoncello. Chci, aby si žák nemusel myslet, že musí jen cvičit.“ Nejdůležitější vlastností pro respondenta 5 je to že: „dítě musí činnost bavit, musí se z umět radovat a krátkodobé cíle, jako jsou přehrávka či vystoupení na koncertě, ho odmění za jeho práci. Tím v něm pěstujeme pracovitost, systematickosti, houževnatost a později možná i větší ambice. Nemohu dítěti nalinkovat jeho budoucnost jenom proto, že jsem ambiciózní.“

8 Shrnutí výsledků průzkumu a zodpovězení průzkumných otázek

Praktická část bakalářské práce se zabývala identifikací nadání učitelem základní umělecké školy. Průzkum byl zaměřen na pohledy jednotlivých učitelů na tuto problematiku. Průzkumné otázky budou v této kapitole zodpovězeny z odpovědí, které autorka získala během rozhovoru s učiteli.

Do průzkumného šetření, které bylo provedeno pomocí rozhovorů, se zapojilo osm učitelů ze základních uměleckých škol v Libereckém kraji. Jedná se o učitele, kteří aktivně vyučují na základní umělecké škole a mají za sebou praxi. Cílem průzkumného šetření bylo zjistit, podle jakých kritérií učitel identifikuje nadání u svého žáka. Výsledky průzkumného šetření nelze zobecňovat, neboť byl průzkum prováděn u menšího průzkumného vzorku a bylo zapojeno pouze osm respondentů. Dále byl průzkum prováděn ve třech základních uměleckých školách v Libereckém kraji a přístup k nadaným žákům se může v jiných základních uměleckých školách lišit. Téma i průzkum bakalářské práce byly zaměřeny na individuální vnímání nadání jednotlivých respondentů, a tudíž nelze výsledky plošně zobecnit.

Jak a podle jakých kritérií probíhá identifikace nadání v ZUŠ?

Dle výsledků průzkumného šetření jsou nejranější projevy nadání identifikovatelné již při přijímacím řízení a v začátcích učení na základní umělecké škole. Opět je zřejmé, že vnímání nadání ze strany učitele je velice individuální a u každého se určitým způsobem liší. Pedagog dítě identifikuje metodou dlouhodobého pozorování. U nadaného dítěte jsou patrné určité projevy, které na jeho nadání mohou poukazovat. Tyto projevy se liší v závislosti na studovaném uměleckém oboru. U výtvarně nadaných žáků mohou být projevem nadání citlivější vnímání okolního světa, dobře rozvinutá jemná motorika a koordinace oka a ruky, o čemž svědčí rychlejší osvojování výtvarných technik a postupů, soustředění se na detaily a jejich převedení do cílového výtvaru. U žáků hudebně nadaných jsou prvotními projevy nadání hudební citění, citlivější hudební sluch, rozvinutá jemná a hrubá motorika, cit pro rytmus a zvládnutí hudebního předmětu přirozeně a bez větší námahy. U žáků literárně-dramaticky nadaných je pozorovatelná zvýšená komunikativnost, zájem o spolupráci ve skupině, rozvinuté vyjadřovací schopnosti a barvitý přednes. U žáků pohybově nadaných se jedná o hudební citění, vytrvalost a zájem o pohyb jako takový.

Jaké jsou projevy a charakteristiky žáka v ZUŠ, které ukazují na jeho nadání?

Z průzkumného šetření vyplývá, že vnímání nadání učiteli základní umělecké školy je velice individuální. Z výsledků je patrné, že nadané děti mají spíše tendenci k rychlejšímu zvládnutí a pochopení učiva jednotlivých uměleckých oborů, jsou motivovanější, vytrvalejší a více snaživí. Učitelé uvádějí, že nadaní žáci mají větší zájem o obor, přistupují ke vzdělávání a rozvoji svých schopností originálním způsobem a aktivně se na něm podílejí. Dalším projevem je dle učitelů splnění kritérií pro daný umělecký obor.

Z průzkumného šetření v první řadě vyplývá, že náhled na nadání jako takové, je z pohledu učitelů velice individuální a každý z nich ho vnímá jiným způsobem. Identifikace nadání je dlouhodobý proces a ze začátku nemusí být nutně patrné, že se učitel při přijímacím řízení setkal s nadaným dítětem. Nadání se u žáka může projevit v různých vývojových etapách. Pozorovatelné projevy mohou být již v předškolním věku, kdy si nadání dětí všimají rodiče či učitelé a dále podporují jejich rozvoj skrze vzdělávání v základní umělecké škole. Nicméně je možné, že se nadání u žáka rozvine až v pozdějším věku a po dlouhodobějším pedagogickém působení. Při přijímacím řízení jsou vytyčena určitá kritéria, díky jejichž splnění, se může učitel domnívat, že se setkal s nadaným žákem. Následně díky metodám dlouhodobého pozorování a pedagogického působení může žáka identifikovat jako nadaného. Při průběhu průzkumného šetření autorka zjistila, že se nadání nemusí u všech žáků projevit natolik, abychom o žákovi mohli hovořit, jako o žáku nadaném. Dále je patrné, že obrovský vliv na rozvoj nadání má prostředí, ve kterém žák vyrůstá, působení rodiny a učitele během vyučovacího procesu. Naprosto nezbytnou pro rozvoj nadání je i motivace, která by měla vycházet především ze žáka samotného, dále ideálně i ze strany učitele a rodiny. Díky výsledkům se můžeme domnívat, že pro plný rozvoj nadání je třeba, aby se se žákem aktivně pracovalo. Vzhledem k individuálnímu pojetí výuky v základních uměleckých školách, by každé dítě, bez ohledu na jeho nadanost či vlohy, mělo být celistvě rozvíjeno a vedeno k lásce k danému oboru. Z hlediska výtvarného a tanečního oboru je patrné, že se učitelé zaměřují spíše na estetické vnímání žáků a jejich následné vyjádření ve formě výtvarného výtvoru či pohybu. Učitelé výtvarného oboru si všimají u nadaných žáků jejich individuálního vnímání, touhy po tvoření, originálního způsobu tvorby, kdy do svých výtvorů žáci přidávají nové prvky a mohou kombinovat různé techniky. U tanečního oboru učitelé oceňují především cit pro rytmus, píli, samostatnost, preciznost a vytrvalost při tanci. Učitelé v hudebním oboru si u žáků všimají jejich hudebního cítění, smyslu pro rytmus, zápalu pro hru na daný nástroj, trpělivosti a snaživosti. U literárně-dramatického oboru si učitelé nejprve všimají komunikativnějších žáků. Během vzdělávacího procesu oceňují jejich mluvní a pohybový projev, vyjadřování emocí a zájem o spolupráci ve skupině.

9 Diskuze

Tato kapitola je zaměřena na diskuzi k bakalářské práci. Z provedeného průzkumu autorka zjistila, podle jakých kritérií učitelé v základních uměleckých školách identifikují nadání. Podle výsledků je patrné, že učitelé v základních uměleckých školách se zaměřují zprvu na viditelné projevy nadaných žáků, jako je rychlý postup při učení, kreativní způsob vyjádření

či spontánnost. V této kapitole budou porovnány zjištěné výsledky z průzkumného šetření s modely nadání a literaturou zaměřenou na nadání.

Jak již bylo zmíněno v kapitole 1.1 Dělení a druhy nadání, vymezením nadání se zabývali autoři, kteří vytvořili modely nadání. Tyto modely nadání mají sloužit jako vodítko k vymezení a identifikaci nadání. Renzulliho model tří kruhů (viz. Obrázek 1) byl soustředěn na tři základní složky. Na tvořivost, nadprůměrnou schopnost a zaujetí pro úkol. Zde můžeme spatřit shodu, neboť dle dotazovaných respondentů se umělecky nadaní žáci ve svém projevu, zejména ve výtvarném, literárně-dramatickém a hudebním oboru, vykazují velkou mírou kreativity. Žáci jsou též více vnitřně motivovaní a vytrvalí při hře na hudební nástroj, výtvarném tvoření, pohybu či divadelních hrách. Zaměříme-li se na rozšířený model tří kruhů (viz. Obrázek 2) Franze J. Mönks, zjistíme, že Mönks rozšířil stávající model o faktory prostředí, tedy o rodinu, školu a širší okruh veřejnosti. I zde můžeme pozorovat shodu, neboť dle tázaných respondentů má prostředí, ve kterém žák žije, razantní vliv na rozvoj jeho nadání. (Fořtíková, 2015, s. 13). Podobnosti můžeme pozorovat i u Sternbergova triarchického modelu inteligence (viz. Obrázek 3), jenž se zaměřuje na tři druhy nadání, a to na analytické, syntetické a praktické nadání. Zde můžeme vyzdvihnout odpovědi respondentů, které hovoří o schopnosti nadaných žáků rychleji vstřebávat informace z výuky, osvojovat si je a plynule je aplikovat do svého uměleckého projevu. Žáci mají sklon ke hledání nových cest a způsobů svého vyjádření (Havigerová, 2011, s. 65).

Fořtík a Fořtíková (2015) mluví o nutnosti identifikace, bez které by nebyl následný rozvoj ve vhodné míře možný. V základní umělecké škole by toto nemělo být problémem, neboť jak je z výsledků patrné, v základních uměleckých školách jsou rozvíjeni všichni žáci, více méně stejným způsobem. U nadaných žáků je pozorovatelný rychlejší postup v rozvoji jejich dovedností, a tudíž je možné jim zadávat více materiálů a podkladů pro jejich domácí přípravu. Žádný žák by tak neměl být ochuzen o celistvý rozvoj v rámci jeho uměleckého potenciálu.

Sedlák a Váňová (2013, s. 102) ve své publikaci uvádějí, že během vzdělávacího procesu v základní umělecké škole učitel i žák podstupují riziko nezdaru, tedy riziko nerozvinutí nadání v takové míře, v jaké bylo očekáváno. Je tedy nutné, aby byli žáci správně formováni a rozvíjeni. Dále je nezbytné, aby bylo dítě cílevědomé a snaživé. Zde můžeme porovnat shody ve výsledcích průzkumného šetření, kde respondenti uváděli, že se nadání ne vždy rozvine tak, jak bylo očekáváno. U svých žáků si respondenti všimají velkého stupně vnitřní motivace, snaživosti, vytrvalosti a v neposlední řadě i lásce k danému oboru.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (2023) ve své charakteristice nadání v jednotlivých uměleckých oborech zmiňuje projevy žáků, které mohou poukazovat na jejich nadání. Tyto projevy se z velké části shodují s kritérii, které slouží k posuzování nadání v základní umělecké škole, které byly průzkumem zjištěny. V oboru hudebním se jedná o vynikající hudební sluch, cit pro rytmus, zájem o porozumění zvukům a funkcím zvolených hudebních nástrojů. U literárně-dramatického oboru se jedná o zájem o mluvené slovo, dramatické vyjadřování a rozvinutou improvizaci. U výtvarného oboru se žáci projevují mimořádně kreativním způsobem, nahlíží na tvorbu z jiné perspektivy a v jejich dílech se objevují originální prvky. V oboru tanečním žáci projevují zájem o precizní provedení jednotlivých tanečních figur, jsou vytrvalí a energičtí.

Havigerová (2011, s. 244-246) ve své publikaci uvádí, že se jazykově nadané dítě projevuje vysoce rozvinutou jazykovou inteligencí, porozuměním slovům a citlivému vnímání významu mluvené řeči. Právě tyto projevy respondenti z literárně-dramatického oboru označili za prvotní pozorovatelná kritéria nadání u žáků.

Gardner (1999, s. 127-135) uvádí, že hudební nadání se u každého jedince může projevovat jiným způsobem a stejně tak se liší i rychlost a rozsah projevů jejich nadání. Podotýká, že do vzdělávacího procesu vstupují i jiné mezníky, jako je podpora rodiny, vnitřní motivace žáka či „sednutí si“ s učitelem. Podobnosti můžeme pozorovat ve výsledcích průzkumného šetření, kde respondenti, kteří souhlasili s vlivem osobnosti žáků na vzdělávací proces uvádějí, že má na rozvoj uměleckých schopností a dovedností vliv prostředí, ve kterém žáci žijí, a jejich osobnost velký vliv. Neboť od jejich osobnosti se odvíjí i stupeň jejich motivace, cílevědomost a zápal pro umělecký obor. Vyzdvihují také důležitost vztahu mezi učitelem a žákem, který má na rozvoj nadání neodmyslitelný vliv. Neboť, učitel v základní umělecké škole je jedním z rozhodujících faktorů, které na žáka i jeho rozvoj působí. Gardner dále uváděl, že existuje několik metod, které mohou sloužit k ovládnutí hry na hudební nástroje či zlepšení techniky zpěvu. Bohužel, z výsledků průzkumného šetření vyplývá, že takové metody zde nejsou uplatňovány, minimálně tomu tak není v základních uměleckých školách, ve kterých byl průzkum prováděn.

Po srovnání teoretických textů a výsledků průzkumného šetření můžeme říci, že jsou pozorovatelná určitá kritéria, která nám mohou pomoci identifikovat nadání. Jedná se o zvýšený zájem o daný obor, rychlost zvládnutí základů, pochopení principů, zapojení rodiny do motivace žáka a celkové zvládnutí daného oboru. Nicméně je nelze vnímat jako plošný návod, který by platil pro všechny nadané žáky. Do procesu identifikace vždy

vstupují individuální zvláštnosti daného žáka, prostředí, ve kterém žák vyrůstá, a prostředí, ve kterém se vzdělává a tvoří.

10 Navrhovaná opatření

Autorka bakalářské práci si uvědomuje, že vzhledem k počtu respondentů nelze výsledky zcela zobecňovat, ale i přesto si dovolila formulovat několik možných opatření. Jedná se o opatření, která by měla být uplatnitelná v praxi.

Učitelé by měli mít dostatečné odborné znalosti k tomu, aby byli schopni vzdělávat všechny děti s ohledem na jejich individuální potřeby. Zároveň by se téma nadání mělo během jejich vzdělávání více rozebírat, aby bylo možné nadaným žákům i žákům ostatním, co nejlépe zprostředkovat vyučovací proces.

Mělo by docházet ke vzájemné spolupráci mezi učiteli základních uměleckých škol a rodiči či zákonnými zástupci žáků. Rodiče či zákonní zástupci by měli být, co nejlépe poučeni o tom, jak nejlépe své dítě motivovat a jakým způsobem s ním pracovat tak, aby bylo co nejlépe stimulováno.

Ze strany rodičů a učitelů by mělo být dbáno na to, aby se rozvíjelo nejen nadání žáků, ale také jejich celistvá osobnost. Vášeň a motivace ke studiu by neměly být opominány a měly by být, co nejvíce podporovány, a to takovým způsobem, aby mohlo dojít k rozvinutí potenciálu i osobnosti žáka.

Žákům by měly být poskytnuty všechny potřebné informace, které by mohly vést k rozvoji nadání. Dále by měli mít žáci přehled o možnostech následného uměleckého vzdělávání na konzervatořích, středních, vyšších odborných a vysokých školách.

Žáci by měli být rovněž pozitivně motivováni během celého vyučovacího procesu, aby u nich mohl vzniknout kladný vztah ke studovanému oboru. Zároveň by se nemělo zapomínat na žáka samotného a jeho potřeby. Žák by měl být rozvíjen celistvě, aby se měl možnost ve svém životě, co nejlépe uplatnit.

Do budoucna by bylo vhodné zvážit, zdali by nebylo přínosné zavedení metod pro jednotlivé umělecké obory, které by napomáhaly snadnější a přesnější identifikaci nadání a jeho následnému rozvoji, jako je tomu v jiných zemích. Příkladem speciálních metod výuky uměleckých oborů jsou Suzukiho program výchovy talentů v Japonsku, Kodályho metoda výuky zpěvu či ruské a židovské techniky hry na housle viz. kapitola 1.2. Tyto

metody mají zavedené postupy, které jsou pro všechny děti stejné. Nadané děti mnohdy při výuce postupují rychleji, mohly by být tudíž, mezi ostatními dětmi, lépe identifikovatelné.

Závěr

Tématem bakalářské práce byla identifikace nadání učitelem základní umělecké školy. Cílem práce bylo zjistit, podle jakých kritérií učitel základní umělecké školy identifikuje nadání u dítěte. Při psaní bakalářské práce se autorka potýkala s těžkostmi při hledání vhodných zdrojů pro psaní teoretické části práce, neboť se ukázalo, že literatury zaměřené na umělecké nadání je málo. Bakalářská práce se skládá z teoretické části a části praktické. Obě části bakalářské práce na sebe vzájemně navazují a doplňují se. Teoretická část slouží jako podklad pro průzkumné šetření v praktické části a je nezbytná pro pochopení vzájemných souvislostí.

Nejdůležitější částí bakalářské práce je praktická část. Praktická část se zabývala kvalitativním průzkumem, který byl prováděn na základních uměleckých školách v Libereckém kraji. Jako průzkumný vzorek byli vybráni učitelé základních uměleckých škol, kteří se během své učitelské profese setkali s nadaným žákem. Dohromady se rozhovorů účastnilo osm respondentů, po dvou z každého uměleckého oboru, tedy z oboru výtvarného, hudebního, tanečního a literárně-dramatického. S respondenty byl proveden polostrukturovaný rozhovor. Data, získaná během průzkumného šetření, byla analyzována metodou otevřeného kódování. Výsledkem průzkumného šetření je popis kritérií a způsobů, které učitel základní umělecké školy využívá pro identifikaci nadání.

Z výsledků průzkumného šetření vyplývá, že proces identifikace závisí na několika faktorech. V první řadě se jedná o samotného žáka a jeho nadání. Jak již bylo zmíněno v teoretické části, nadání se nemusí vždy projevit, a tudíž známky nadání nemusí být při přijímacím řízení patrné. Pro rozvoj nadání je nezbytné, aby bylo dítě cílevědomé a snaživé. Je zde tedy důležitá motivace, zejména vnitřní motivace žáka. Dále se jedná o vliv prostředí, které má na žáka taktéž velký vliv, a to jak pozitivní, tak i negativní. Dalším faktorem je prostředí, ve kterém žák tvoří, a učitel, který ho vede během vzdělávacího procesu v základní umělecké škole. Identifikace tedy může proběhnout již během přijímacího řízení, pokud je nadání rozvinuto natolik, aby bylo pozorovatelné skrze splnění přijímacích kritérií. Nebo může probíhat během vzdělávacího procesu v základní umělecké škole či po jeho skončení. Pro identifikaci učitelé používají metody dlouhodobého pozorování a pedagogického působení. Nadání žáci jsou během vzdělávacího procesu motivováni individuálním způsobem a k rozvíjení jejich nadání jim jsou zadávány náročnější úkoly, které mají jejich rozvoj stimulovat. Každý z dotazovaných respondentů nahlížel na nadání žáků jiným způsobem, nicméně i tak se jejich odpovědi v určitých oblastech shodovaly. Jednalo se

o existenci přijímacího řízení na základních uměleckých školách, kde působí a o absenci průkazných metod, které by jednoznačně vedly k identifikaci nadaného žaka. Dále se shodovali na projevech, které mohou na nadání poukazovat. Jedná se zejména o zájem o daný obor, kreativitu, rychlé osvojování si učiva a následné uplatňování v praxi.

Přínos průzkumu můžeme spatřit v přiblížení problematiky nedostatečného zmapování a nejednoznačného vytyčení oblasti uměleckého nadání. Díky průzkumu můžeme pozorovat, v jakých oblastech se výsledky průzkumného šetření a teoretické poznatky uváděné v odborné literatuře shodují.

Použité zdroje

CAMPBELL, J., R., 2001. *Jak rozvíjet nadání vašich dětí*. Praha: Portál. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-516-4.

DOČKAL, V., 2005. *Zaměřeno na talenty, aneb, Nadání má každý*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-840-3.

FOŘTÍK, V., FOŘTÍKOVÁ, J., 2015. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0969-0.

FOŘTÍKOVÁ, J., 2009. *Talent a nadání: jejich rozvoj ve volném čase*. Aktualiz. vyd. Praha: NIDM – Národní institut dětí a mládeže MŠMT. ISBN 978-80-86784-75-5.

GARDNER, H., 1999. *Dimenze myšlení: teorie rozmanitých inteligencí*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-279-3.

HAVIGEROVÁ, J. M., 2011. *Pět pohledů na nadání*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3857-4.

HAVIGEROVÁ, J. M., 2013. *Vyhledávání nadaných dětí v předškolním věku: škála charakteristik nadání a její adaptace na české podmínky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5150-4.

HŘÍBKOVÁ, L., 2009. *Nadání a nadání: pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1998-6.

JASANOVÁ, N., 1990. *Hudba, pohyb, kresba, slovo*. Praha: Svojtka a Vašut. ISBN 80-900259-1-9.

Metodické materiály pro práci s žáky se SVP v uměleckém vzdělávání. Plzeň: Gymnázium a Hudební škola hl. m. Prahy, ZUŠ, 2020. ISBN 978-80-261-0915-0.

MUDRÁK, J., 2015. *Nadané děti a jejich rozvoj*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5089-7.

MÜHLFEIT, J., KRŮTOVÁ, K., 2018. *Odemykání dětského potenciálu*. Brně: Management Press. ISBN 978-80-7261-562-9.

NÁDVORNÍKOVÁ, H., 2014. *Rozvíjíme vnímání a tvořivost dětí*. Praha: Raabe. ISBN 978-80-7496-163-2.

PERIČ, T., BŘEZINA, J., 2019. *Jak nalézt a rozvíjet sportovní talent: průvodce sportováním dětí pro rodiče i trenéry*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-2387-2.

POLÍNEK, M. D., RŮŽIČKA, M., 2020. *Manuál a metodika tvorby školních vzdělávacích programů ZUŠ pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5753-6.

SEDLÁK, F., VÁŇOVÁ, H., 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2060-2.

STEHLÍKOVÁ, M., 2018. *Nadané dítě: jak mu pomoci ke štěstí a úspěchu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0512-0.

ŠVANDOVÁ, L., 2015. *Taneční výchova pro předškolní děti*. Vydání třetí. Praha: NIPOS-ARTAMA, Národní informační a poradenské středisko pro kulturu. Pohyb. ISBN 978-80-7068-290-6.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.

VÁGNEROVÁ, M., LISÁ, L., 2021. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4961-0.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké školy, 2023. [online] [14. 2. 2023] Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-umelecke-vzdelavani>

Národní soustava povolání, Učitel uměleckých odborných předmětů základní umělecké školy, střední odborné školy a konzervatoře, 2017. [online] [vid. 5. 4. 2023] Dostupné z: <https://nsp.cz/jednotka-prace/ucitel-umeleckych-odborny>

Seznam příloh

Příloha 1: Polostrukturovaný rozhovor

Příloha 1: Polostrukturovaný rozhovor

- 1) Provádí vaše ZUŠ přijímací řízení? Jakým způsobem ZUŠ rozpoznává nadané děti při jejich přijímání? Jaká jsou kritéria přijetí? Lze už v této době odhadnout potenciál dítěte, i když ještě není zcela projevený a rozvinutý?
- 2) Lze už době přijímání dítěte odhadnout jeho potenciál, i když ještě není zcela projevený a rozvinutý? Pokud ano, tak podle jakých projevů (znaků)?
- 3) Čím se nadaný žák v ZUŠ odlišuje od ostatních žáků?
- 4) Jaké chování dítěte je pro vás zásadní vzhledem k nadání žáka? Čeho si všímáte?
- 5) Jak se projevuje kreativita u nadaného žáka?
- 6) Jaký vliv má osobnost žáka na rozvíjení jeho nadání? Zaměřujete se na určité vlastnosti a podporujete je?
- 7) Existuje rozdíl v motivaci u žáků nadaných a ostatních? (Vidíte nějaký rozdíl v motivaci u nadaných žáků oproti ostatním?)
- 8) Jsou některé důležité vlastnosti, které jsou pro rozvoj nadání nezbytné? Zaměřujete se na ně a cíleně je podporujete? Pokud ano, jak?
- 9) Jaké metody pedagog využívá k identifikaci nadaného žáka? Do jaké míry je důležitá zkušenost pedagoga, aby nadání odhalil?
- 10) Existují speciální testy či zkoušky pro zjištění nadání ve vašem oboru?
- 11) Jaké zásadní vlivy působí na to, aby se potenciál u žáka projevil? Jaký vliv na nadaného žáka má prostředí, v němž žák vyrůstá?